

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO BAKALAURO STUDIJŲ PROGRAMA
Viešojo valdymo teisės specializacija

JŪRATĖ ŽVINIENĖ

Bakalauro studijų baigiamasis darbas

Gyventojų įtraukimas priimant vietos savivaldos sprendimus: Molėtų rajono savivaldybės atvejis

Darbo vadovas (-ė): Lektorė Anželika Gumuliauskienė

Šiauliai, 2022

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Jūratė Žvinienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Viešasis administravimas <i>Public administration</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Gyventojų įtraukimas priimant vietos savivaldos sprendimus: Molėtų rajono savivaldybės atvejis <i>Involving citizens in local government decision-making: the case of Molėtai District Municipality</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Jūratė Žvinienė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Jūratė Žvinienė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

x

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe analizuojamas gyventojų įtraukimas priimant vietos savivaldos sprendimus. Aiškinamasi, kaip kuriama bendra politika savivaldybėje vadovaujantis sumaniuoju viešuoju valdymu.

Baigiamojo darbo objektas - gyventojų įtraukimas priimant sprendimus vietos savivaldoje. Tikslas – ištirti kaip Molėtų rajono savivaldybėje priimant sprendimus yra įtraukiami gyventojai ir atskleisti šio proceso tobulinimo galimybes. Atlikus mokslinės literatūros, dokumentų analizę, informantų interviu, siūlomos šio proceso tobulinimo galimybės.

Uždaviniai: išanalizuoti gyventojų įtraukimo į vietos politikos sprendimus sąvoką sumaniojo viešojo valdymo kontekste; atskleisti gyventojų įtraukimo priimant sprendimus informavimo būdus; apžvelgti ir įvertinti gyventojų įtraukimo priimant sprendimus savivaldoje formas; atlikti dokumentų, reglamentuojančių gyventojų įtraukimą savivaldybėje, analizę; išanalizavus tyrimo rezultatus, pasiūlyti galimas gyventojų įtraukimo į savivaldą tobulinimo galimybes.

Šio darbo probleminiai klausimai: kaip savivaldybėje į sprendimų priėmimą yra įtraukiami gyventojai? Kokios priemonės leistų pagerinti ir padidinti gyventojų įsitraukimą sprendžiant problemas savivaldybėje?

Darbo teorinėje dalyje atskleista kas yra sumanysis viešasis valdymas, kokiais būdais gyventojai gali būti įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą, kaip gyventojai informuojami apie rengiamus sprendimų projektus, kokios įtraukimo formos yra naudojamos - vadovaujantis jau atliktų tyrimų rezultatais, atlikus LR įstatymų analizę.

Tyrimo metu buvo apklausti 5 informantai, kurie yra savo srities specialistai, tiesiogiai susiję su gyventojų ir valdininkų bendradarbiavimu, todėl yra kompetentingi atsakyti į jiems užduotus klausimus. Dauguma informantų yra įsitikinę, kad tiriamojoje savivaldybėje gyventojų įtraukimas yra gana formalus, per mažas ir pačių gyventojų aktyvumas, trūksta ir savivaldos atstovų susidomėjimo, nėra grįžamojo ryšio, kaip atsižvelgiama į gyventojų teikiamus siūlymus, pastabas, lūkesčius.

Pateikiamos išvados ir rekomendacijos, kokiais būdais galima tobulinti gyventojų įtraukimo į savivaldybės reikalus procesą.

Raktiniai žodžiai: įtraukimas, savivaldybė, sumanus viešasis valdymas.

SUMMARY

The thesis analyses the process of involving citizens in important decision-making and policy-making in a municipality, in line with the new public governance.

The subject of the thesis is the involvement of citizens in decision-making in local self-government. The aim is to investigate how residents are involved in decision-making in Molėtai district municipality and to reveal the possibilities of improving this process. The analysis of documents, interviews with informants and the possibilities of improving this process are proposed.

Objectives: to analyse the concept of citizen involvement in local policy decisions from the point of view of smart public management; to reveal the ways of informing citizen involvement in decision-making; to review and evaluate the forms of citizen involvement in decision-making in local government; to carry out an analysis of the documents regulating the involvement of citizens in local government; and to propose, after analysing the results of the study, possible options for the improvement of the inclusion of citizens in local government.

The problem of this paper is: how are citizens involved in decision-making in a municipality? What are the measures to improve and increase the involvement of citizens in decision-making in the municipality?

The theoretical part of the thesis shows how citizens can be involved in the decision-making process, what is smart public governance, how they are informed about draft decisions, what forms of involvement are used theoretically and practically - based on the results of existing research and the analysis of the legal framework.

The study interviewed 5 informants who are experts in their field, directly involved in the cooperation between citizens and officials, and therefore competent to answer the questions posed to them. Half of the informants are convinced that in the municipality under study, the involvement of residents is rather formal, the activity of the residents themselves is too low, and there is a lack of interest on the part of the municipal representatives, and there is a lack of feedback on how the suggestions, comments, and expectations of the residents are taken into account.

It draws conclusions and makes recommendations on how to improve the process of involving citizens in municipal affairs.

Keywords: involvement, municipality, new public governance.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Viešojo administravimo teorijos
- 2 lentelė. Gyventojų įtraukimo sistema
- 3 lentelė. Molėtų rajono savivaldybės administracijos ir tarybos dokumentai apie gyventojų įtraukimą
- 4 lentelė. Gyventojų įtraukimą sąlygojančios problemos
- 5 lentelė. Gyventojų įtraukimo problemos
- 6 lentelė. Gyventojų įtraukimo ribojimas
- 7 lentelė. Gyventojų aktyvumo formos
- 8 lentelė. Gyventojų įtraukimas per informuotumą
- 9 lentelė. Gyventojų įtraukimo užtikrinimas
- 10 lentelė. Gyventojų įtraukimo tobulinimo galimybės
- 11 lentelė. Gyventojų įtraukimo politinis požiūris
- 12 lentelė. Grįžtamojo ryšio užtikrinimas

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Atviros, darnios pilietinės visuomenės kūrimo aspektai

2 pav. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdai

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Administracija – organizacijos biurokratinis aparatas, vykdamas organizacijos struktūrą (vadovybės, institucijų) suformuluotus uždavinius ir priimtus sprendimus bei įgyvendinantis savo parengtas organizacijos veiklos, plėtros ir veiklos administravimo programas (<https://lt.wikipedia.org/wiki/Administracija>).

Dalyvavimas – tai procesas, kuris formuojasi kai informacija keliauja sprendimų priėmėjui iš elektorato (Leatherman, Howell, 2000)

Savivaldybė – tai valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio gyventojų bendruomenė turi valstybės laiduotą savivaldos teisę (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2002).

Savivaldos institucijos – atstovaujamoji institucija, tai yra savivaldybės taryba, ir vykdomoji institucija, tai yra savivaldybės administracijos direktorius, turinčios vietos valdžios ir viešojo administravimo teises ir pareigas (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2002).

Vietos savivalda – valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės taryba bei jos sudaryta vykdomąja ir kitas institucijas (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2002).

Savivaldybės taryba – tai institucija, įgyvendinanti valstybės laiduotą savivaldos teisę ir turi juridinio asmens teises (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2002).

Gyventojų įtraukimas – instrumentas, užtikrinantis vietos savivaldos politikų atskaitingumą piliečiams (Smalskys, Šilinskytė, 2016).

Viešasis valdymas – įstatymais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų institucijų ir įstaigų vykdomoji veikla, apimanti ir pilietinę visuomenę, o ne tik skirta institucijoms, struktūroms ar viešojo administravimo veikėjams (Pivoras, Visockytė, 2011).

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1. GYVENTOJŲ ĮTRAUKIMAS Į SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĄ VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE.....	11
1.1. Sumaniojo viešojo valdymo samprata gyventojų įtraukimo atžvilgiu.....	11
1.2. Sprendimų priėmimas savivaldos lygmenyje.....	15
1.3. Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą	18
2. TYRIMO METODIKA IR REZULTATAI.....	22
2.1. Tyrimo metodika ir eiga.....	22
2.2. Dokumentų, reglamentuojančių gyventojų įtraukimą priimanant sprendimus savivaldoje, analizė.....	24
2.3. Interviu rezultatų analizė.....	27
IŠVADOS.....	36
REKOMENDACIJOS.....	39
LITERATŪRA.....	40
PRIEDAI.....	41
1 priedas. Duomenys apie informantus.....	41
2 priedas. Klausimai informantams.....	42
3 priedas. Molėtų rajono savivaldybės nevyriausybinių organizacijų tarybos ir bendruomeninių organizacijų tarybos jungtinio posėdžio protokolas.....	43

IVADAS

Temos aktualumas. Gyventojų įtraukimas valstybės ar vietos savivaldos vykdomoje politikoje yra aktualus, kadangi priimami sprendimai tiesiogiai įtakoja žmonių asmeninius interesus, yra ginamas viešasis interesas, priimami svarbūs nutarimai gerinant ar keičiant infrastruktūrą, vykdamy pokyčius svarbiose ir daugeliui aktualiose srityse – švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos, aplinkos apsaugos ir kt. Vis tik, vadovaujantis viešai skelbiamomis apklausomis, akivaizdu, jog Lietuvos visuomenė jau ne vieną dešimtmetį labiausiai pasitiki ugniagesiais gelbėtojais, policijos pareigūnais, o mažiausiai – politikais, kurie atstovauja žmonėms Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Vyriausybėje, LR Seime, vietos savivaldoje (www.vilmorus.lt, 2022). Nepasitenkinimas vietos valdžios institucijomis šiandien yra išsakomas socialinėse medijose, įvairiuose komentaruose, viešose diskusijose, todėl yra aktualu išsiaiškinti, kokios gyventojų įtraukimo politikos formos naudojamos priimant sprendimus, ar jos veikia, kaip užtikrinamas gyventojų aktyvumas. Tą sąlygoja ir tam tikru metu besiformuojanti ekonominė, politinė situacija tiek šalyje, tiek vietos savivaldoje: auganti infliacija, politikų nesutarimai priimant svarbius piliečiams įstatymus, ypatingai sudėtinga tarptautinė padėtis (karas Ukrainoje), ugdymo įstaigų optimizavimas, prasta vietinės reikšmės kelių būklė ir kt., didina atskirtį tarp gyventojų ir vietos bei aukštesnių politinių institucijų atstovų, kuomet siekiama politikų efektyvesnio ir racialesnio darbo ar būtinų sprendimų priėmimo. Taip pat, aktualu šiame baigiamo bakalauro darbe sužinoti, ar gyventojus pasiekia pakankamai informacijos apie jų galimybes būti įtrauktiems į vietos savivaldos priimamus sprendimus, ar jie patys aktyviai dalyvauja priimant sprendimus savivaldos lygmeniu.

Temos mokslinis ištirtumas ir tyrimo naujumas.

Smalskys, Šilinskytė (2016) nagrinėja visuomenės įsitraukimą į vietos savivaldą duomenų atvirumo kontekste. Autorės Baitytė, Žilytė (2017) pateikia Lietuvos savivaldybių misijų ir vizijų lyginamąją analizę, Bučaitė-Vilkė (2019) analizuoja suinteresuotų grupių įsitraukimą į savivaldą ir skirtingų savivaldybių bendradarbiavimą. Valackienė, Žalnierienė (2015) išskiria bendruomenių dalyvavimo savivaldos procesuose ypatumus, Kiurienė (2014) moksliniame straipsnyje pateikiami viešojo valdymo pokyčiai ir įtaka vietos savivaldai. R. Dahl (2006) nagrinėja demokratijos didėjimą ir politinės lygybės tobulėjimą. Nemažai aktualios informacijos apie piliečių dalyvavimą priimant sprendimus vietos savivaldoje yra pateikiama LR Vidaus reikalų ministerijos studijoje „Savivaldybių administracijų struktūrų analizė“ (2010), taip pat rengiant šį baigiamąjį bakalauro darbą aktuali Nacionalinė Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, Lietuvos pilietinės visuomenės instituto parengtos rekomendacijos LR Vyriausybei (2016), Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategija, 2010.

Darbo probleminiai klausimai. Kaip savivaldybėje į sprendimų priėmimą yra įtraukiami gyventojai? Kokios priemonės leistų pagerinti ir padidinti gyventojų įsitraukimą sprendžiant problemas savivaldybėje?

Darbo objektas. Gyventojų įtraukimas priimant sprendimus vietos savivaldoje.

Darbo tikslas – ištirti kaip Molėtų rajono savivaldybėje priimant sprendimus yra įtraukiami gyventojai ir atskleisti šio proceso tobulinimo galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti sumaniojo viešojo valdymo sampratą gyventojų įtraukimo į vietos politikos sprendimus atžvilgiu.
2. Atskleisti gyventojų įtraukimo priimant sprendimus informavimo būdus.
3. Apžvelgti ir įvertinti gyventojų įtraukimo priimant sprendimus savivaldoje formas.
4. Atlikti dokumentų, reglamentuojančių gyventojų įtraukimą į priimamus sprendimus savivaldoje, analizę.

5. Išanalizavus kokybinio tyrimo rezultatus, pasiūlyti galimas, gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą savivaldoje, tobulinimo galimybes.

Tyrimo metodai ir organizavimas.

Mokslinės literatūros analizės metodas. Anot Kardelio (2002), literatūros analizės metu darbe yra pateikiami atrinkti esminiai leidiniai, susiję su šioje srityje nagrinėtomis žiniomis, argumentais ir temomis.

Dokumentų analizės metodas. Anot Tidikio (2003), aiškinant ir taikant teisės normas, svarbu įvertinti visus įmanomus sisteminius ryšius su kitomis teisės normomis – tiek su to paties šaltinio, tiek su kitų teisės šaltinių.

Lyginamasis analizės metodas. Anot Tidikio (2003), šis metodas taikomas dviem aspektais:

- teoriniu požiūriu lyginamos skirtingų teoretikų nuomonės, susijusios su savivaldos sprendimais ir piliečių įtraukimu juos priimant. Nuomonės apibendrinamos, formuluojamos išvados.
- analizuojant viešąjį valdymą, jo esminius požymių panašumus ir skirtumus.

Pusiau struktūruotas interviu – empirinio tyrimo metodas. Interviu metodas padeda tyrėjui suvokti informantų požiūrius, vertinimus, nuomones tiriamuoju klausimu (Rupšienė, 2007).

Tyrimo rezultatų praktinis tyrimo reikšmingumas.

Šis baigiamasis bakalauro darbas yra reikšmingas keliais aspektais ir gali būti įvadinis tolesnių studijų apie gyventojų įtraukimą formuojant politiką savivaldybėje darbas. Tai aktualu vietos savivaldos atstovams bei patiems gyventojams, kadangi tiek teorinėje, tiek empirinėje dalyje kalbama apie didesnę gyventojų aktyvumą sprendžiant svarbius klausimus. Darbas aktualus tuo, kad pateikiami informantų atsakymai gali būti kaip akstinas savivaldybėje iš esmės peržiūrėti gyventojų įtraukimą priimant sprendimų projektus, užtikrinti, kad gyventojai galėtų teikti siūlymus, pastabas pradinėse sprendimų rengimo stadijose.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, sąvokos, dvi pagrindinės darbo dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir darbo priedai.

Pirmoje baigiamo bakalauro darbo dalyje aprašoma sprendimų priėmimo proceso samprata vietos savivaldoje apžvelgiant sumaniojo viešojo valdymo aspektus, nagrinėjamos gyventojų įtraukimo priimant sprendimus prielaidos, formos, problemos, lyginami jau atliktų tyrimų rezultatai. Antroje baigiamo bakalauro darbo dalyje atliekamas dokumentų analizės metodas, siekiant išsiaiškinti jų naudojimą praktiškai tiriamojoje savivaldybėje, atliekamas pusiau struktūrizuotas interviu informantams. Pateikiamos išvados ir rekomendacijos, kaip būtų galima pagerinti ir prižiūrėti gyventojų įtraukimą priimant sprendimus vietos savivaldos lygmeniu.

Darbo apimtis – 40 lapų.

1. GYVENTOJŲ ĮTRAUKIMAS Į SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĄ VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE

Kiekvienam šalies gyventojui rūpi, kokioje politinėje ir administracinėje erdvėje priimami jo kasdieniam gyvenimui svarbiausi sprendimai. Savivaldybėse šių sprendimų įtaka geriausiai matoma, greičiausiai pasireiškia ir kaip niekur kitur detaliausiai analizuojama, nes savivaldybėse priimami sprendimai yra susiję su viešųjų paslaugų teikimu savivaldybių gyventojams (Savivaldybių administracijų struktūrų analizė, 2010).

1.1. Sumaniojo viešojo valdymo samprata gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą atžvilgiu

Vadovaujantis mokslininkų teorinėmis įžvalgomis ir tyrimais, akivaizdu, kad sprendimų rengimą detaliai nagrinėja beveik visos be išimties socialinių mokslų disciplinos: psichologija, ekonomika, politika, vadyba, sociologija, antropologija ir kiti mokslai. Skiriasi tik nagrinėjamas sprendimų rengimo aspektas (Buškevičiūtė, Raipa, 2010). Politikoje sprendimų priėmimas yra viena iš pagrindinių politinio proceso fazių, parodančių, kaip formuojama ir kokia kryptimi modeliuojama politika (Parsons, 2001).

Viešajame valdyme nėra tokių sprendimų, kurie nebūtų susiję su gyventojais, todėl gyventojų dalyvavimo proceso analizė yra esminė tiriant būtinų subjektų dalyvavimą (Stasiukynas, 2010). Sprendimų priėmimas dažniausiai apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu iš visų galimų alternatyvų pasirenkama viena. Kitaip sakant, tam tikrai alternatyvai yra suteikiamas prioritetas kitų alternatyvų atžvilgiu. J. Stoneris sprendimų priėmimą apibrėžia kaip veiksmų konkrečiai problemai spręsti krypties nustatymą ir pasirinkimą arba pasinaudojimą susidariusia padėtimi. D. Stone'o teigimu, sprendimai gali būti priimami vadovaujantis papročiais, bendruomenės normomis, impulsais, intuicijomis, bendru sutarimu, sprendimo delegavimu, atidėliojimu, tarpininkavimu, sandoriu ar teismu (Buškevičiūtė, Raipa, 2010, pagal Stoner, 2001).

Piliečių įtrauktis yra ilgalaikis procesas, užtikrinantis nuolatinį jų dalyvavimą viešojo valdymo procese. Įtrauktis – tai valstybės, jos institucijų ir tarnautojų pastangos įtraukti piliečius, skatinti jų dalyvavimą viešajame valdyme (Vaidelytė, Žilinskas, Rauleckas, 2016, vadovaujantis Quick, Feldman, 2011). Gyventojų įtraukimo priimant sprendimus procesas išsamiai nagrinėjamas ne vieno šios srities mokslininko, aiškiai atsispindi ir įvairiose strategijose. Pavyzdžiui, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) viešojo valdymo apžvalgose teigiama, jog Lietuva palaipsniui įdiegė piliečių įtraukimą į teisinę, institucinę ir politikos sistemą. Valdžios institucijos pripažino piliečių įtraukimo į politikos formavimą ir paslaugų teikimą svarbą. Nacionalinėje Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ buvo didelis žingsnis pirmyn, siekiant susitarimo dėl pagrindinių ilgalaikių šalies siekinių, ir svarbus bandymas įtraukti įvairias interesų grupes į vyriausybės strateginių kryptų formavimą. Taip pat, yra daug galimybių toliau didinti visuomenės įtraukimą bei stebėseną, siekiant padėties, kurioje atvirumas ir piliečių įsitraukimas yra pagrindinės politikos formavimo sąlygos. Vadovaujantis dabartinės piliečių įsitraukimo praktikos ir būsimų galimybių analize, EBPO pateikė rekomendaciją kurti bendrą piliečių įsitraukimo metodologiją bei priemonių rinkinį, teikti ataskaitas piliečiams ir jų poveikio vertinimą ir kt. (Lietuva: atviro ir įtraukiančio politikos formavimo skatinimas, 2015).

Vadovaujantis šiame baigiamajame bakalauro darbe pateiktais viešojo valdymo modeliais (žr. 1 lentelę), akivaizdu, kad gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą vystosi ir tobulėja.

1 lentelė

Viešojo administravimo teorijos

Viešasis valdymas (modeliai)	Piliečių ir valstybės santykis
Tradicinis viešasis administravimas	Hierarchinis valdymas, biurokratinis administravimas, piliečių paklusnumas, griežtas teisinis reglamentavimas. Atskaitomybė tik politikams.
Naujoji viešoji vadyba	Mažėjanti hierarchija, daugiau informacijos, didėjantis bendradarbiavimas. Daugiau valdžios ir atsakomybės savivaldybėms, kurios sudaro sąlygas įtraukti gyventojus į apklausas, taip pat piliečiai turi galimybę pateikti savo problemas ir pageidavimus. Atskaitomybė piliečiams.
Naujasis viešasis valdymas	Valdininkai pradedami traktuoti kaip dirbantys žmonės, atsižvelgiama į piliečius, socialinę atskirtį, piliečių dalyvavimas, demokratija, bei aktyvi nevyriausybinių organizacijų veikla.
Sumanus viešasis valdymas	Įgalintas pilietiškumas, sumanus bendradarbiavimas, informacinės komunikacinės technologijos

Sudaryta aurės pagal Bileišis, Gudelis, Smalskys, ir kt. (2015), Smalskys (2010), Raipa (2012).

Aktualu apžvelgti sumanųjį viešąjį valdymą. Tai - viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose sudėliotais akcentais, su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos apribojimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etinių savybių iškelimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu bei aktyvia nevyriausybinių organizacijų veikla. (Domarkas, 2004).

Mokslininkams sumanus valdymas neatsiejamas nuo informacinių technologijų panaudojimo, kurių pagalba siekiama užtikrinti glaudų bendradarbiavimą bei didinti teikiamų paslaugų kokybę. Anot Jonikaitės, Juknevičienės ir kt. (2016), sumanaus valdymo modeliui būdinga įžvalga, darnumas, dinamiškumas, novatoriškumas (nuolatinis atsinaujinimas), skaitmeniškumas – bruožai, kuriais turi pasižymėti pati visuomenė, jos formuojama aplinka, palaikoma ekonomika ir visos valdymo sistemos. Kaip teigia Gaulė (2014), sumanumo savybės viešojo valdymo sistemoje turi būti integruotos į sistemos struktūras ir procesus bei reikštis per bendrą kultūrą. Autorius išskiria keturias tarpusavyje susijusias sumanaus viešojo valdymo dimensijas: strateginis judumas, horizontalus valdymas, bendradarbiavimas sąveikoje, įgalintas pilietiškumas. Jucevičius (2014), vadovaudamasis kitų šaltinių analize, išskiria sumanaus miesto charakteristikas (dimensijas): sumanūs žmonės, sumani ekonomika, sumani aplinka, sumanus valdymas.

Nacionalinėje Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ labai aiškiai reglamentuota, koks turi būti sumanus valdymas, skatinantis lyderystę. Strategijoje pabrėžiamas ir neabejotinas gyventojų vaidmuo kuriant sumanųjį valdymą. „Įgaudami pasitikėjimą valdymo procesais ir priimtų sprendimų teisingumu, turime visi aktyviai įsitraukti į jų priėmimą bei įgyvendinimą, todėl viešasis valdymas turi būti ne tik skaidrus, bet ir atviras. Atitinkamai turi keistis ir valdžios vaidmuo pereinant nuo įgyvendintojo prie organizatoriaus ir koordinatoriaus, o viešosios paslaugos turi būti teikiamos

įtraukiant piliečius, privatų sektorių, vietos bendruomenes ir nevyriausybines organizacijas. Viešojo valdymo pokyčiai, nauji visuomenės ir jai atstovaujančių institucijų tarpusavio santykiai turi lemti pagarbų valdžios institucijų požiūrį į piliečius ir supratimą, kad tarnaujama žmogui ir visuomenės gerovei“ (Strategija „Lietuva 2030“, 2019). Be to, LR Vyriausybės rengiamoje valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2050“ taipogi išskirtas faktas, kad į Lietuvos ateities projektavimą turi būti įtraukiami jos ateičiai neabejingi piliečiai, akademinė bendruomenė ir įvairios asocijuotos grupės (<https://lr.lt/lt/naujienos/valstybes-pazangos-strategija-lietuva-2050-amzinos-vertybes-avangardinemis-priemonemis>).

Vadovaujantis valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, Lietuvos pilietinės visuomenės institutas yra parengęs rekomendacijas LR Vyriausybei įtraukti gyventojus į kuo ankstesnius politikos formavimo etapus, darbo grupes, kuriose rengiami sprendimų projektai, o ne tik konsultuotis su gyventojais, kai jie jau parengti – tuomet yra sudėtinga iš esmės koreguoti parengtą projektą. Taip pat, išskiriama problema – grįžtamojo ryšio nebuvimas tarp valdžios atstovų ir gyventojų ar nevyriausybinių organizacijų. Dėl šios priežasties būtina viešinti konsultacijų su gyventojais rezultatus, kaip atsižvelgta arba kodėl neatsižvelgta į gautus gyventojų siūlymus (Rekomendacijos dėl visuomenės dalyvavimo, 2016).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog piliečių ar jų grupių įgalinimas tiesiogiai priklauso nuo pasirinktų visuomenės dalyvavimo formų, dalyvių gebėjimų, jų noro bendradarbiauti, tarpusavio komunikacijos ir t.t.. Visuomenės įtraukimas neapsiriboja gyventojų dalyvavimu rinkimuose, apklausose, o pabrėžiamas ir analizuojamas piliečių įtraukimas į valdymą per įvairias bendras veiklas, iniciatyvas bei realų dalyvavimą kuriant svarstomosios viešosios politikos formulavimo procesą ir keičiasi dalyvaujančių subjektų tarpusavio sąveika, atitinkamų viešojo sektoriaus institucijų struktūra ar jos veiklos procesai bei akcentuojami ryškūs institucijų darbuotojų požiūrio į vykdomą veiklą pokyčiai, taip pabrėžiant žmogiškojo faktoriaus svarbą viešojo valdymo procesuose (Smalskys, Šilinskytė 2016).

Mokslininkas Bastys, cituodamas R. Dahl, išskiria tai, jog būtina siekti tokią padėtį, kad politinis gyvenimas taptų viena svarbiausių visų žmonių gyvenimo dalimi, o tam reikalinga visiškai demokratiška sistema. Pagrindiniai tokios sistemos kriterijai yra šie:

- veiksmingas dalyvavimas (piliečiai privalo turėti pakankamas ir lygias galimybes formuoti savo polinkius, įtraukti klausimus į viešąją darbotvarkę).
- sąmoningas supratimas (piliečiai privalo turėti plačias ir lygias galimybes sužinoti ir pareikšti, koks sprendimas svarstomu klausimu geriausiai atitiktų jų interesus).
- balsavimo lygybės lemiamas tarpsnis (kiekvienas pilietis privalo būti tikras, kad jo nuomonė bus laikoma lygiaverte kitų piliečių nuomonėms lemiamu kolektyvinio sprendimų priėmimo tarpsniu).
- darbotvarkės kontrolė (piliečiai privalo turėti galimybę nutarti, kuriuos klausimus reikia arba kurių nereikia spręsti).
- įtraukimas (pilietinių galių suteikimas visiems suaugusiems asmenims, turintiems teisėtų interesų valstybėje (Dahl, 2006)).

Apie gyventojų įtrauktį teikiant viešąsias paslaugas rašantys mokslininkai teigia, kad gyventojų įtrauktis kuriant šias paslaugas šiuolaikiniame viešajame valdyme yra ypač reikšminga dėl kelių priežasčių: senėjančios visuomenės, vis didesnio demokratijos trūkumo įvairiuose viešojo valdymo lygmenyse, vis dažnėjančių ekonominių krizių. Dėl to viešajam sektoriui būtina ieškoti socialiai inovatyvių piliečių įtraukimo būdų įvairiose šio sektoriaus srityse (sveikatos apsaugos, švietimo, visuomenės saugumo ir t. t.), tuo pačiu didinant gyventojų įtraukimą į viešųjų paslaugų

teikimą (Vaidelytė, Žilinskas, Rauleckas, 2016). Šie autoriai išskiria keletą esminių sąvokų, apibrėžiančių bendrą gyventojų dalyvavimo priimant sprendimus procesą. Tai piliečių dalyvavimas (angl. *citizen participation*), bendradarbiaujantis valdymas (angl. *collaborative governance*), įtrauktis (angl. *inclusion*), įsitraukimas (angl. *involvement*), įgalinimas (angl. *empowerment*), atstovavimas.

Kiti mokslininkai, pripažindami ypatingai svarbų gyventojų įtraukimą į priimamus sprendimus, išskiria kelias gyventojų įtraukimo pakopas. Tai simbolinis dalyvavimas (informavimas, konsultavimas), įsipareigojimai (įtraukti, bendradarbiauti), įgalinimas (įgalinti) (Smalskys, Šilinskytė, 2016). Viena pagrindinių priežasčių, skatinančių institucijas įtraukti visuomenę į sprendimų priėmimą vietos savivaldos lygmeniu, yra gyventojų, bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų (NVO) ar kitų jų organizacinių darinių įsitraukimo į valdymą naudos bei jų kuriamos viešosios vertės suvokimas. Gyventojams ir jų grupėms įsitraukus į valdymą, taps atviresnė, skaidresnė ir įtrauki viešoji politika bei jos įgyvenimo procesai (Smalskys, Šilinskytė, 2016).

Įdomios užsienio mokslininkų įžvalgos apie jaunimo įtraukimą į politinius procesus tokiu būdu užkertant kelią nelegaliems jų veiksams. „Galima tikėtis, kad politiškai angažuoti paaugliai jausis turintys gebėti keisti politinius reikalus. Pavyzdžiui, jie turėtų jaustis galintys rengti ir rinkti peticijas, jei to nori. Toks tikėjimas savo gebėjimais imtis politinių veiksmų paprastai vadinamas politinio veiksmingumo jausmu. Kaip ir domėjimasis politika, politinis veiksmingumas apskritai turėtų jungti įvairius stilius, įsitraukimo į politiką būdus. Tai reiškia, kad suvokimas, jog galima padaryti kažką, kas gali turėti įtakos politiniam procesui, turėtų būti iš esmės nepriklausomas nuo to, ar atitinkama politinė veikla yra teisėta, ar neteisėta“ (Dahl, Stattin, 2016, p. 126).

Tačiau vadovaujantis atliktais tyrimais, iš tikrųjų, egzistuoja didžiulė atskirtis tarp šalies regionuose esančių savivaldybių. Pavyzdžiui, Europos Komisija (2020) pastarųjų metų šalies ataskaitose pažymi, kad esama socialinė ir ekonominė atskirtis tarp Lietuvos regionų ir jų viduje yra bene didžiausia per dvidešimt metų bei viena didžiausių Europos Sąjungoje. Pabrėžiami ne tik dideli regioniniai skirtumai, regionų vystymo strategijos ir institucinės sistemos trūkumas, bet ir menki vietos savivaldos gebėjimai bei maža finansinė nepriklausomybė (EK, Šalies ataskaita, 2020). Sutinkant su teiginiu, kad regioninės politikos tikslas – sumažinti regionų skirtumus, skatinti darnią regionų plėtrą, gerinti gyvenamąją aplinką visoje Lietuvos teritorijoje ir užtikrinti kokybiškų viešųjų paslaugų prieinamumą vietos gyventojams, galima daryti išvadą, kad įgyvendinus šiuos trūkumus pagerėtų ir gyventojų bendradarbiavimas su vietos savivaldos institucijomis, jie turėtų didesnę galimybę dalyvauti priimant sprendimus.

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų įtraukimas priimant sprendimus savivaldybėse yra sudėtingas ir nuolat kintantis procesas, įtakojamas įvairių veiksnių. Tačiau sutinkama tai, kad nuolatinis gyventojų įtraukimas priimant sprendimus, rengiant jų projektus, yra demokratijos ir jų teisių užtikrinimo garantas. Tą pabrėžia ir sumaniojo viešojo valdymo konceptas, kuomet vadovavimo stilius išlieka partnerystė ir konsultacijos, o modelio esmė - vertybių, programų ir institucijų sistema, padedanti visuomenei tvarkyti savo ekonominius, socialinius ir politinius reikalus, naudojantis valstybės, pilietinės visuomenės ir privataus sektoriaus sąveika. Tokiame valdyme dalyvauja trys veikėjai: valstybės institucijos, privatus sektorius bei pilietinė visuomenė. Šio baigiamojo bakalauro darbo autorės nuomone, esminė ir pirminė sąvoka yra įtraukimas, kuomet valdžios institucijos imasi iniciatyvos paskatinti gyventojus dalyvauti politikoje. Antroji pakopa – gyventojų įsitraukimas, kai jie patys suinteresuoti, o trečioji pakopa – dalyvavimas, kai gyventojai kartu su politinėmis institucijomis bendrai kuria vietos politikos sprendimus.

1.2. Sprendimų priėmimas savivaldos lygmenyje

Viešojo valdymo pokyčiai, vykstantys pasaulyje, Europoje ir Lietuvoje, tiesiogiai įtakoja vietos savivaldą. Būtent vietos, o ne nacionaliniu lygmeniu gyventojus lengviausia įtraukti į valdymą ir sprendimų priėmimą. Vietiniu lygmeniu palankiau bendradarbiauti su verslo atstovais, įvairiomis socialinėmis grupėmis ir kt. Čia dažniausiai reiškiasi tokie viešojo valdymo elementai kaip naujos gyventojų įtraukimo į valdymą formos, vietinių asociacijų, piliečių ir privačių partnerių įtraukimas į vietos politiką (Lazauskienė, 2013).

Išsamią gyventojų įtraukimo sistemą, paremtą dalyvavimo formomis, pateikė Cogan ir kt. (1986). Šią sistemą sudaro penkios formos (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Gyventojų įtraukimo sistema

Viešumas	Viešinimo metodai sukurti ir skirti visuomenei įtikinti ir jo paramai formuoti
Visuomenės švietimas	Visuomenės švietimo programos parengtos taip, kad jose dalyvaujantys įgyja subalansuotą informaciją, kad galėtų padaryti savo išvadas
Visuomenės indėlis	Gyventojų nuomonės, surinktos taikant įvairius metodus
Sąveika su visuomene	Informacijos ir idėjų mainai tarp piliečių, projektuotojų ir sprendimus priimančių asmenų (kai šie metodai tinkamai naudojami, kiekvienas dalyvis turi galimybę išreikšti savo nuomonę, reaguoti į kitų idėjas ir dirbti siekdamas sutarimo)
Institucijų ir visuomenės partnerystė	Siūlo piliečiams formalizuotą vaidmenį priimant galutinius sprendimus

Sudaryta autorės pagal Cogan ir kt., (1986)

LR Vietos savivaldos įstatyme nurodoma, kad „vietos savivalda – tai valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal LR Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas“ (Vietos savivaldos įstatymas, 2002).

Vietos savivalda yra arčiausiai gyventojų esantis suverenus, tiesiogiai ir demokratiškai išrinktas valdžios lygmuo. Savivaldos suteikiamas artimas gyventojų ir valdžios santykis garantuoja galimybę gyventojams pasinaudoti demokratine teise dalyvauti šalies valdyme – įtakoti valdžios institucijų priimamus sprendimus ir vykdomą politiką, ją vertinti, kontroliuoti ir reikalauti atskaitomybės. Siekis viešąją politiką Lietuvoje grįsti, visų pirma, visuomenės interesais bei jos ilgalaikę gerovę yra neatsiejamas nuo savivaldos stiprinimo bei pilietinės ir „savivaldžios“ visuomenės kūrimo.

Kad gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimą būtų efektyvus ir kokybiškas, visų pirma turi būti užtikrintos teisinės galimybės, t. y., sprendimų priėmimo procesas turi būti teisiškai reglamentuotas. Šį procesą reglamentuojančius teisės aktus galima suskirstyti į kelis lygius. Tai LR Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai, įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai ir savivaldybių administravimo subjektų priimami teisės aktai. Pagrindinės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese nuostatos reglamentuojamos LR Konstitucijoje. Joje nustatyti pagrindiniai principai, kurie detalizuojami įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose (LR Konstitucija, 2002).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad vietos savivalda – tai įstatymo nustatytų valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenių (t. y., teritorinių, arba vietos, bendruomenių), kurias sudaro šių vienetų nuolatiniai gyventojai (LR piliečiai ir kiti nuolatiniai gyventojai), savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal LR Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją (LR Konstitucinio teismo, 2010 – 2013, 2014).

Siekiant kurti atvirą, darnią pilietinę visuomenę demokratiškoje šalyje, kiekvienam gyventojui svarbūs keli aspektai (1 pav).

1 pav. Atviros, darnios pilietinės visuomenės kūrimo aspektai
Parengta autorės pagal Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė (2018)

Vadovaujantis pateiktais aspektais, kuriuos dar galima papildyti tuo, kad gyventojai ne tik turi kritiškai vertinti, bet ir sąmoningai pasirinkti sprendimus, atvirai reikšti savo nuomonę, suvokti solidarumo reikšmę, priklausyti ar prisidėti prie nevyriausybinių organizacijų veiklos, galima daryti prielaidą, kad kiekvienas visuomenės narys gali daugiau nuveikti veikdamas bendrai su kitais. Todėl akivaizdu, kad grupėms gyventojų ar nevyriausybiniams organizacijoms, bent jau teoriškai, yra lengviau pasiekti savo norimų tikslų, pateikti nuomonę, kritikuoti (Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė, 2018).

Siekiant sudaryti sąlygas gyventojams būti aktyviai įtrauktiems į sprendimų priėmimo procesą savivaldoje, svarbu, kad būtų sudaromos sąlygos jiems gauti visą reikalingą informaciją apie jų poreikius, tikslus, galimybes, ekonomines, socialines, politines teises ir kitus aspektus, kurie įtakoja sprendimų priėmimą. Todėl turi būti tinkamomis, prieinamomis įvairiems gyventojų sluoksniams formomis pateikiama visa su sprendimo priėmimu susijusi informacija (Aurylaitė, 2017).

Svarbu pasiekti:

- kad gyventojai žinotų apie tas galimybes.
- gebėtų jomis naudotis.
- nuolat galėtų gauti aktualią informaciją.
- jų įsitraukimas ir dalyvavimas būtų skatinamas.
- į teiktus pasiūlymus būtų atsižvelgiama (arba argumentuotai atsakoma, kodėl jie atmetami) (Piliečiai kartu, 2018).

Kad piliečių savalaikis informuotumas yra labai svarbus, akcentuojama ir LR Vidaus reikalų ministerijos atliekamuose tyrimuose, apklausose. Būtent ši minima ministerija atlieka gyventojų dalyvavimo viešųjų savivaldybės reikalų sprendime stebėseną, pagal kurios rezultatus identifikuotinos spręstinos problemos, trukdančios stiprėti pilietiškumui ir demokratijai.

Vadovaujantis Gyventojų pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas ataskaita (2021), respondentų buvo teiraujamasi ir apie jų apsilankymą savivaldybės administracijose ar seniūnijose, informacijos apie sprendimus prieinamumą, pasitikėjimą valdžios institucijomis. Pagal gautų rezultatų analizę (apklausta 1013 Lietuvos gyventojų), per paskutinius 12 mėn. į valstybės ir savivaldybių įstaigas dėl administracinių ir viešųjų paslaugų kreipėsi daugiau nei pusė gyventojų (58 proc.), per paskutinius 3 metus su meru ar tarybos nariu bendravo vienas iš dešimties gyventojų, o su seniūnu ir seniūnaičiu - du iš dešimties gyventojų. Pagrindinės gyventojų nedalyvavimo sprendžiant vietos reikalus priežastys: gyventojai netiki, jog gali daryti įtaką savivaldybės sprendimams bei trūksta pačios savivaldybės iniciatyvos, bendradarbiavimo ir grįžamojo ryšio. 45 proc. gyventojų manė, kad į jų nuomone yra atsižvelgiama sprendžiant viešuosius gyvenamosios vietovės reikalus, o 57 proc. gyventojų pritarė teiginiui, jog nuo jų veiksmų priklauso gyvenamosios vietovės gerovė.

Tyrimo metu buvo domėtasi, kur gyventojai ieškotų informacijos apie valstybės ar savivaldybių teikiamas paslaugas. Gauti rezultatai rodo, kad dažniausiai gyventojai tokios informacijos ieškotų įstaigos interneto svetainėje (52 proc.) ar pačioje įstaigoje (42 proc.). Kas ketvirtas gyventojas patarimo klaustų draugo, pažįstamo (24 proc.). Kas dešimtas gyventojas kreiptųsi į savo seniūną, savivaldybę ar merą (10 proc.). Dalis gyventojų tokios informacijos ieškotų ir kituose elektroniniuose šaltiniuose – interneto naujienų svetainėse (8 proc.), Lietuvos paslaugų kataloge (6 proc.), socialiniuose tinkluose (5 proc.). Vos keletas gyventojų kreiptųsi tiesiai į aukščiausią Lietuvos valdžią – Prezidentą, Seimą, Vyriausybę (1 proc.) (Gyventojų pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių įstaigomis, 2021).

Lyginant su 2017–2020 m. duomenimis, 2020 m. išliko panašios šaltinių, kuriuose gyventojai ieškotų informacijos apie įstaigų teikiamas paslaugas, tendencijos: dažniausiai gyventojai minėjo įstaigos interneto svetainę, pačią įstaigą bei draugus, pažįstamus. Atkreiptinas dėmesys, kad 2020 m. padidėjo įstaigos interneto svetainės ir elektroninių valdžios vartų, kaip informacijos šaltinių, populiarumas. Tokią tendenciją galėjo lemti patekimo į įstaigas apribojimai dėl šalyje paskelbto karantino (Gyventojų pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių įstaigomis, 2021).

Vis tik, 2017 – 2018 metais atliktas tyrimas keliuose Lietuvos savivaldybėse atskleidė, kad bendruomenės įsitraukimas į savivaldybių bendradarbiavimą, kuris turėtų žymėti aukštesnį savivaldybių bendradarbiavimo demokratinio legitimumo laipsnį, menkai reprezentuojamas. (Bučaitė – Vilkė, 2019).

Gyventojų naudojami socialinių tinklų instrumentai skatina kitus suinteresuotus piliečius pasidalyti idėjomis ir vystyti bendradarbiavimą sprendžiant jiems svarbius klausimus. Politikus ir kitus sprendimų priėmėjus taip pat turi pasiekti ši informacija ir žinių gausa, padedanti atidžiau reaguoti į savo rinkėjus (United Nations E-Government Survey, 2010). Elektroniniu dalyvavimu gerinama visuomenės ir valstybės valdžios komunikavimo kokybė, modernizuojamas valstybės valdymas, sėkmingai vykdoma valstybės reforma. Sėkmingiausi e. dalyvavimu grindžiami projektai yra tie, kurie nuolat veikia ir yra nuoseklūs (Jakutytė, 2012).

Deja, prieš penkerius metus tik nedaugelis Lietuvos savivaldybių savo sukurtose paskyrose taikė informacijos formų įvairovę, nes tam reikia papildomo laiko. Informacijos formų įvairovę taikė šios savivaldybės: Vilniaus miesto, Elektrėnų, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Alytaus rajono, Molėtų rajono, Rokiškio rajono, Ukmergės rajono, Pagėgių ir Švenčionių rajono savivaldybės.

Savivaldybių plėtojama abipusė komunikacija su piliečiais padeda išvengti „aido kambarių“ efekto skaitmeninėje viešojoje erdvėje (Aurylaitė, 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant kuo efektyviau įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą vietos savivaldoje, labai svarbu, kad būtų vadovaujamasi teisine sistema, taip pat šiuo procesu turi būti suinteresuoti ir politikai, ir gyventojai. Pagal jau atliktų tyrimų rezultatus išaiškėjo, kad per pastaruosius kelis metus gyventojai dažniau kreipiasi į vietos valdininkus, seka informaciją elektroninėje erdvėje.

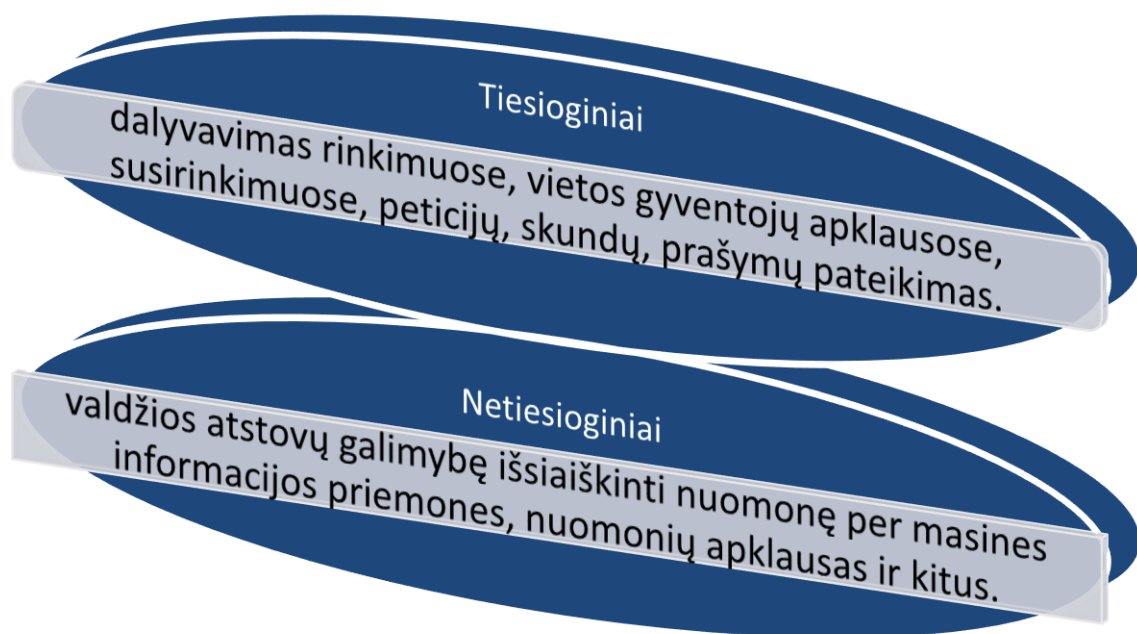
1.3. Gyventojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą

Savivaldos institucijos yra atsakingos už savo gyventojų gerovę, jų norą likti regione. Jos turi sudaryti palankias sąlygas vietos gerovei kurti, užtikrinti kokybiškas viešąsias paslaugas bei siekti regiono plėtros (Lietuvos regionų būklė, 2020). Juridiniuose dokumentuose (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2012; Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategija, 2010; Vietos savivaldos įstatymas, str. 42) pateikti vietos savivaldos principai, apibrėžiantys gyventojų galimybę dalyvauti tvarkant savivaldybės viešuosius reikalus, nurodoma, kad savivaldybės institucijos sudaro sąlygas savivaldybės gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas.

Vertus dėmesio klausimus kelia mokslininkė Bučaitė – Vilkė (2019), išskirdama tris pagrindines problemas apie savivaldybių bendradarbiavimą ir gyventojų įtraukimą į politinius procesus. Tai:

- kaip užtikrinti, kad į bendradarbiavimo tinklus įsitraukusių veikėjų grupės turėtų vienodas galimybes, galias ir išteklius įsitraukti į bendrus sprendimus ir paveikti bendradarbiavimo rezultatus.
- kokie mechanizmai, strategijos ar taktikos užtikrina, kad skirtingos veikėjų grupės turėtų pasiekti bendrų kolektyvinių rezultatų ir vienodai traktuoti viešąjį interesą.
- kokiomis formomis užtikrinti demokratinį savivaldybių bendradarbiavimo legitimumą ir viešąją atskaitomybę, kaip padidinti bendrų sprendimų viešumą ir skaidrumą, kaip informuoti vietos gyventojus ir padidinti jų įsitraukimą (Bučaitė – Vilkė, 2019).

Gyventojų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą siūloma suskirstyti į tiesioginius ir netiesioginius.

2 pav. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdai
Sudaryta autorės

Basčio (2006) nuomone, pagrindinės gyventojų dalyvavimo priimant svarbius sprendimus savivaldoje formos yra dalyvavimas viešuose svarstymuose, organizacijose, judėjimuose, taip pat piliečių (bendruomenių) dalyvavimas komitetų veikloje, pasitarimuose prieš valdybą ir savivaldybių tarybų posėdžius, dalyvavimas kuriant savivaldybės strateginį planą. Šioje vietoje vertas šio autoriaus komitetų išskyrimas, kuris, kaip rodo pastarieji Lietuvos savivaldybių tarybų rinkimai, ypač pasiteisino. Vadovaujantis Vyriausiosios rinkimų komisijos (toliau – VRK) duomenimis, 2015 metais vykusių savivaldybių tarybų rinkimuose net 30-yje Lietuvos savivaldybių įregistruoti 58 visuomeniniai rinkimų komitetai, kuriuos vienijo 3905 nariai. Tokių komitetų skaičius registruotose savivaldybėse – nuo 1 iki 5 atstovaujamų komitetų. Pastebimas ir gyventojų aktyvumas, tiesiogiai atstovaujant savivaldai: narių skaičius visuomeniniuose komitetuose svyruoja nuo 45 iki 123 (Valackienė, Žalnieriūnienė, 2015). Po ketverių metų – 2019 m. kovo mėnesį vykusiuose analogiškuose rinkimuose buvo įregistruoti 96 komitetai 47 šalies savivaldybėse (<https://www.vrk.lt/registruoti-visuomeniniai-rinkimu-komitetai-2019-sav>). Tai tik įrodo, kad atsiranda vis daugiau žmonių, kuriems rūpi savo krašto problemos, tačiau tuo pačiu tai yra ženklas, kad vis daugiau jų nepasitiki politinėmis partijomis, todėl buriasi į komitetus, manydami, kad tokiu būdu išrinkti asmenys į savivaldybių tarybas galės daugiau nuveikti ir operatyviau pateisinti juos rinkusių gyventojų lūkesčius. Galima sutikti su mokslinėmis įžvalgomis, kad tokį bendruomenės elgesio modelį lėmė kokybiškai besikeičianti visuomenė, kurią galima vadinti sumaniąja. Siekis dalyvauti valdymo sprendimų priėmimo procese yra sumanios visuomenės atsakas ir reakcija į krašto ekonominius, technologinius, institucinius pokyčius (Valackienė, Žalnieriūnienė, 2015).

Formos, per kurias gyventojai turi galimybę dalyvauti priimant sprendimus, yra įvairios ir reglamentuotos įstatymais. Viena jų – **apklausos**, kurios įtvirtintos LR Vietos savivaldos įstatyme (2002) bei naujai priimtame šio įstatymo projekte, kuris parengtas siekiant stiprinti vietos demokratiją ir pilietinę visuomenę, t. y. skatinti apklausų ir vietos referendumų organizavimą vietos ir regionų svarbos klausimais, priimant reikšmingesnius sprendimus, įtvirtinti nuostatą, kad rengiant tokias apklausas gyventojams būtų sudaromos galimybės išsamiai susipažinti su kiekvienos alternatyvos socialinėmis, ekonominėmis ir aplinkosauginėmis pasekmėmis (LR Vietos savivaldos įstatymo Nr.

I-533, 2016). Šiame įstatyme reglamentuoti ir apklausų būdai: tiesioginis gyventojų nuomonės įrašymas apklausos dalyvių sąrašo lapuose, gyventojų nuomonės pareiškimas balsuojant gyventojų sueigoje, atrankinė gyventojų apklausa apklausos dalyvių būstuose, atrankinė gyventojų apklausa telefonu.

Pirmasis piliečių dalyvavimo, sprendimų priėmimo procese, žingsnis yra vietos atstovų – savivaldybės tarybos narių – **rinkimai**. Tačiau, šis žingsnis neturėtų būti ir vienintelis per ketverius metus (kadencijai, kuriai savivaldybių tarybų nariai renkami), nes toks gyventojų požiūris, kai išrenkami atstovai ir jiems paliekama visus reikalus tvarkyti savarankiškai vargu ar užtikrins gerą vietos bendrųjų reikalų tvarkymo kokybę. O ir pats bendruomenės atstovas vargu ar bus patenkintas, jei sprendimai jam bus nepriimtini ar nesuprantami (Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo, 2013).

Asmenys ir grupės, dalyvaujantys sprendimų priėmimo procese priimant sprendimus, vadinami suinteresuotaisiais subjektais (Implementing citizens participation in decision making at local level, 2013). Tačiau vadovaujantis VRK pateikiamais duomenimis, susidomėjimas savivaldybių tarybų rinkimais 2019 metais Lietuvoje nebuvo didelis. Iš viso balsuota 60 savivaldybių, kuriose buvo 1970 rinkiminių apylinkių. Iš 2458812 rinkėjų visoje šalyje iš anksto balsavo 6,25 proc., iš viso – 47,80 proc. rinkėjų (<https://www.vrk.lt/2019-savivaldybiu-tarybu/rezultatai?srcUrl=/rinkimai/864/1/aktyvumas/lt/aktyvumas.html>). Vadovaujantis tokiais skaičiais, galima teigti, kad gyventojų susidomėjimas vietos valdžios rinkimu yra pasyvus, kurį gali įtakoti nepasitikėjimas politikais, jų lūkesčių nepateisinimas, pačių gyventojų nenoras balsuoti, netikėjimas, jog po eilinių rinkimų kažkas pasikeis jų gyvenamojoje savivaldybėje. Todėl menkas gyventojų susidomėjimas rinkimais gali būti viena iš priežasčių, mažinanti bendravimą ir bendradarbiavimą tarp jų ir vietos valdžios institucijų, nenoras dalyvauti valdininkų priimamuose sprendimuose.

Dar viena gyventojų dalyvavimo priimant sprendimus vietos savivaldoje forma yra **viešieji klausymai arba svarstymai** – tai neformalus gyventojų ir vietos savivaldos pareigūnų susitikimai, skirti išsiaiškinti visuomenės nuomonę bei keistis informacija. Viešasis svarstymas yra vietos savivaldos priemonė „įteisinti savo sprendimus ir nutiesti tarpusavio pasitikėjimo tiltą iki rinkėjų, o tai yra būtinas elementas siekiant užtikrinti stabilią vietos demokratiją“ (Implementing citizens participation in decision making at local level, 2013). Kad viešasis svarstymas būtų sėkmingas reikalinga anksti – likus ne mažiau vienam mėnesiui iki svarstymo, pradėti informacinę sklaidą, kad susidomėję piliečiai galėtų tinkamai pasiruošti, sugalvoti norimus užduoti klausimus. Turi būti aiškiai parengti tekstai ar vaizdinė medžiaga žiniasklaidos priemonėse, taip pat sudaryta darbo grupė ar paskirtas vienas atsakingas asmuo, kuris organizuotų viešuosius svarstymus. Taip pat, labai svarbūs savivaldybių tarybų narių, savivaldybių administracijos vadovų susitikimai su gyventojais, mero priėmimai nustatytomis dienomis, bendruomeniškumas, kuomet iškilus bendroms problemoms gyventojai gali vienytis ir taip pasiekti geresnių rezultatų sprendžiant problemas. Todėl svarbu, kad ir patys gyventojai, pasinaudoję jiems priimtina dalyvavimo politikoje forma, aktyviai rūpintųsi savo gyvenimo kokybe.

Viešosios konsultacijos - įvairiais būdais ir metodais viešojo sektoriaus organizacijų vykdomi veiksmai, kuriais siekiama surinkti visuomenės ar jos grupių nuomones, pasiūlymus rengiamam, įgyvendinamam ar vertinamam teisės aktui arba kito tipo sprendimui. Vienas svarbiausių šių konsultacijų principų yra įtraukimas – siekiama visoms visuomenės grupėms užtikrinti lygias dalyvavimo teises ir skatinti jų įsitraukimą. Konsultacijos dalyvių indėlis turi atitikti tikslinę sprendžiamo klausimo grupę (<https://epilietis.lrv.lt/apie-viesasias-konsultacijas>).

Labai svarbu gyventojus įtraukti kuo ankstesniuose teisėkūros proceso etapuose tam, kad priimami sprendimai būtų reikalingi ir pagrįsti visuomenės poreikiais, o įsitraukiantys visuomenės nariai galėtų konstruktyviai dalyvauti geriau suprasdami kontekstą. Konsultacijas svarbu vykdyti visais atvejais, kai svarstomi nacionalinio ir institucinio lygmens pokyčiai - vykdomos reformos, naujai priimami ar keičiami įstatymai, poįstatyminiai ar vidaus administravimo teisės aktai bei įstaigų priimami sprendimai, turintys įtakos visuomenei ar atskiroms jos grupėms.

Peticijos. LR Peticijų įstatyme pateiktų peticijų pateikimo būdų pasirinkta pakankamai, žvelgiant į tai, kaip Lietuvos visuomenės nariai pasirengę jais naudotis. 2008 m. LR Seimas pakeitė Peticijų įstatymą taip, kad kreipimąsi (peticiją) būtų galima pateikti ne tik tiesiogiai, siųsti paštu, bet ir teikti elektroniniu būdu (Miežanskienė, 2013). LR peticijų komisijos patirtis rodo, jog skaičiaus kaita tiesiogiai priklauso nuo suinteresuotų grupių aktyvumo ir noro naudotis šiuo institutu (Miežanskienė, 2013). Dar viena peticijų rūšis yra numatyta ir savivaldybės tarybos veiklos reglamente, kuriame teigiama, kad peticijas, pateiktas rajono savivaldybės institucijoms, nagrinėja rajono savivaldybės peticijų komisija, sudaryta tarybos sprendimu. Rajono savivaldybės peticijų komisija apie peticijos nagrinėjimo vietą ir laiką paskelbia savivaldybės interneto tinklapyje (www.moletai.lt).

Apibendrinant galima teigti, kad savalaikė, operatyvi informacija apie planuojamus sprendimus, savivaldybių biudžeto svarstymus ar kitais gyventojams svarbiais klausimais gali suaktyvinti gyventojus domėtis tuo, kas vyksta jų gyvenamojoje savivaldybėje, paskatinti dalyvauti, teikti siūlymus ar pastabas. Deja, ne visos savivaldybės aktyvios, dalis dažniausiai tampa aktyvios tik prieš savivaldybių tarybų rinkimus, o paskui informacija ir gyventojų dalyvavimas sprendimų priėmimo ima strigti. Todėl šiuo atveju, vadovaujantis atliktais tyrimais, dalis savivaldybių laiku teikia informaciją, naudojasi elektronine erdve ar spauda. Gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą formų yra gana įvairių, tačiau ar jie bus aktyvūs priklauso nuo kelių aspektų: patys politikai turi būti aktyvūs, gyventojai turi turėti galimybę pasirinkti jiems priimtina įsitraukimo formą. Pagal vėliausius tyrimus aišku, kad yra aktyvių gyventojų, kuriems rūpi jų gyvenimo kokybė ir jos gerinimas. Gali būti, kad jie pasitiki valdžios atstovais, yra aktyvūs ir žino, kad į jų sprendimus bus atitinkamai reaguojama.

2. TYRIMO METODIKA IR REZULTATŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodika ir eiga

Tyrimo tikslas – išanalizuoti gyventojų įtraukimo, priimant sprendimus, galimybes Molėtų rajono savivaldybėje ir pateikti šio proceso tobulinimo rekomendacijas.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pagrindinius savivaldybės dokumentus, reglamentuojančius gyventojų įtraukimą priimant sprendimus.
2. Išsiaiškinti, kokiomis formomis yra įtraukiami gyventojai priimant sprendimus Molėtų rajono savivaldybėje.
3. Atlikus pusiau struktūruoto interviu rezultatų analizę, pasiūlyti gyventojų įtraukimo tobulinimo galimybes savivaldoje.

Tyrimo vieta. Molėtų rajono savivaldybė.

Tyrimo laikas. 2022 m. balandžio mėnuo.

Tyrimo metodai:

- Empirinio tyrimo metodas – *pusiau struktūruotas informantų interviu*. „Ekspertai – tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Iš jų tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą, aptarti ir patikrinti tyrimo hipotezes, įvertinti įvairias tyrimo metodikas, susidaryti tikslesnę tyrimo proceso programą” (Tidikis, 2003). Anot Rupšienės (2007), interviu metodas padeda tyrėjui suvokti informantų požiūrius, vertinimus, nuomones tiriamuoju klausimu. Asmeninio kontakto dėka, stebint informanto reagavimą į klausimus, galima suprasti informanto teiginius, gauti kokybinei analizei tinkamą pirminę informaciją (Bitinas ir kt., 2008).
- Dokumentų analizės metodas, kuriuo teigiama, kad aiškinant ir taikant teisės normas, svarbu įvertinti visus įmanomus sisteminius ryšius su kitomis teisės normomis – tiek su to paties šaltinio, tiek su kitų teisės šaltinių (Tidikis, 2003).
- Sisteminės analizės metodas skatina sisteminių požiūrį į tyrimo objektą bei padeda identifikuoti nagrinėjamą problemą, kurios negalima tyrinėti neatsižvelgiant į kitas problemas, kurioms atskleisti būtinas jų tarpusavio ryšių nagrinėjimas (Tidikis, 2003).

Dokumentų analizės metodas. Nagrinėjami Molėtų rajono savivaldybės administracijos ir tarybos veiklos pagrindiniai dokumentai, atskleisti kaip yra reglamentuojamas gyventojų įtraukimas priimant savivaldos sprendimus, kaip gyventojai informuojami apie rengiamus sprendimų projektus, kokiomis formomis gyventojai įtraukiami sprendžiant aktualias rajono problemas.

Pusiau struktūruotas interviu. Interviu duomenys buvo renkami gavus žodinį informantų sutikimą dalyvauti tyrime, suderinus interviu laiką ir vietą. Iki susitikimo likus kelioms dienoms, elektroniniu paštu informantams išsiunčiami interviu klausimai. Taip tikimasi, kad atliekant interviu informantai bus užsirašę pagrindines mintis, todėl taip bus sutaupyta informantų ir tyrėjos laikas.

Tyrimo instrumentas. Atliekant tyrimą vadovaujamasi savanoriškumo principu. Teiktų klausimų sąrašas yra šio baigiamojo darbo prieduose (2 priedas). Klausimai pateikti atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje analizuotą mokslinę literatūrą (Dahl (2006), Smalskys, Šilinskytė (2016), Cogan ir kt. (1986), Aurylaitė (2017), Bučaitė – Vilkė (2019)).

Klausimyno turinys. 1-3 klausimų blokas yra skirtas išsiaiškinti, kokias esmines problemas Molėtų rajono savivaldybėje įžvelgia informantai ir kaip jos sprendžiamos įtraukiant gyventojus, bendruomenę.

4-6 klausimų blokas skirtas sužinoti, kokias gyventojų įtraukimo formas naudoja tiriamosios savivaldybės valdininkai, ar yra pakankamas gyventojų susidomėjimas, ar užtikrinama pakankama ir savalaikė informacija apie numatomus sprendimų projektus.

7-9 klausimų blokas skirtas išsiaiškinti, ką informantai siūlo tobulinant gyventojų įtraukimą priimant savivaldybės sprendimus ir tokiu būdu užtikrinant jų gyvenimo kokybę.

Tyrimo imtis – penki informantai. Tyrime dalyviais pasirinkti vieni iš aktyviausių tiriamosios savivaldybės seniūnų, kurie yra sukaupę didelę patirtį dirbant su seniūnijos gyventojais, yra tarpininkai tarp jų ir valdininkų, aktyviai veikiantys siekiant užtikrinti gyventojų įtraukimą bendroms ir aktualioms problemoms spręsti. Taip pat, informantu pasirinktas aktyvus, opozicijai priklausantis savivaldybės tarybos narys, kurio požiūris ir patirtis yra labai svarbi tiriant gyventojų įtraukimo procesą savivaldybėje. LR Seimo patarėjo patirtis svarbi tuo, kad jam yra žinomos didžiausios problemos, gyventojų nuomonė savivaldybės administracijos atžvilgiu. Ypatingai svarbi buvusio savivaldybės mero pavaduotojo nuomonė, kadangi jam labiausiai žinoma situacija nagrinėjama tema, be to, jis yra 2019 m. įkurto rinkimų komiteto pirmininkas.

Informantais pasirinkti asmenys, šio darbo autorės nuomone, geba tiksliai ir informatyviai atsakyti į jiems užduodamus klausimus, kadangi yra kompetentingi savo srities atstovai. Tai Molėtų rajono Videniškių seniūnijos seniūnas (I1), Molėtų rajono savivaldybės tarybos narys (I2), LR Seimo nario patarėjas Molėtuose (I3), buvęs Molėtų rajono savivaldybės mero pavaduotojas, dabartinis rinkimų komiteto „Molėtai kartu“ pirmininkas (I4), Alantos seniūnijos seniūnas (I5) (1 priedas).

Interviu duomenų analizės metodas. Gauti interviu rezultatai apdoroti lentelių pavidalu, atlikta jų lyginamoji analizė lyginant su šio baigiamojo bakalauro darbo teorine dalimi. Interviu rezultatų analizės procesą galima suskirstyti į kelis etapus.

Pirmojo etapo metu buvo analizuojami gauti tyrimo dalyvių pateikti duomenys taikant kokybinę turinio analizę, kurios tikslas – sisteminant ir apibendrinant tyrimo medžiagą, apibūdinti reiškinius, atskleisti, kokias prasmes žmonės suteikia šiems reiškiniams. Kokybinė turinio analizė leidžia tyrėjui sutraukti didelės apimties informaciją, pagal turinį ir prasmę jungti tyrimo duomenis į subkategorijas ir kategorijas. Tyrėjas analizuoja interviu tekstus, siekdamas atskleisti žmonių suvokimo, elgesio, strategijų, sąveikų įvairovę (Žydzūnaitė, Sabaliauskas, 2017).

Antrojo etapo metu duomenys buvo transkribuojami, t. y., grupuojami pagal iškeltus klausimus ir pateikiami lentelių pavidalu.

Trečiasis etapas - kokybinė duomenų analizė, kuri anot autorių Gaižauskaitės, Valavičienės (2016), prasideda jau renkant duomenis, imant kokybinius interviu. Tai yra įmanoma, nes tyrėjas pats yra savo tyrimo ir analizės įrankis, refleksyvus, aktyvus veikėjas. Tokia analizės perspektyva skiriasi nuo mums įprastos sampratos, kad analizė prasideda tik surinkus visus duomenis. Be to, skirtingi autoriai įvairiai traktuoja duomenų parengimą, interviu išrašų atlikimą duomenų analizės požiūriu (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Pateikiami trys galimi analizės poreikio aspektai – tai, ką mes norime išskaityti iš interviu teksto:

- pažodinis (angl. *literal*) „skaitymas“: kai domina būtent pažodinis teksto skaitymas, dialogo forma, eilės tvarka, pažodinis turinys;
- interpretacinis (angl. *interpretive*) „skaitymas“: kai skaitant interviu siekiama suprasti, ką jie reiškia, kokias išvadas galima padaryti atsižvelgiant ne tik į pažodinį tekstą,

bet ir į susijusį kontekstą, platesnę aplinką;

- refleksyvus (angl. *reflective*) „skaitymas“: kai tyrėjas mėgina atskleisti, „išskaityti“ galimą savo vaidmenį interviu sąveikoje (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, pagal Mason, 2002).

Tyrimo etika. Tyrimas atliktas laikantis mokslinių darbų atlikimo etikos. Tyrimo metu informantams buvo suteikta tiksli informacija apie atliekamo tyrimo pobūdį ir paskirtį bei paaiškinta, kad atlikto tyrimo informacija bus naudojama tik baigiamojo bakalauro darbo tikslais.

Interviu buvo atliekamas vadovaujantis etikos principais:

- pagarbos asmens orumui. Klausimai buvo formuluojami taip, kad respondentams nesukeltų nepatogumų ar nemalonių pojūčių. Pokalbio metu, buvo stengiamasi neįžeisti respondentų.
- teisingumo. Informantai turėjo teisę apsispręsti dėl savanoriško dalyvavimo, buvo gautas žodinis susitarimas. Jiems buvo atskleistas tyrimo tikslas, rezultatų panaudojimo galimybės.

2.2. Dokumentų, reglamentuojančių gyventojų įtraukimą priimant sprendimus savivaldoje, analizė

Savivaldybės administracijos strateginių dokumentų analizės tikslas - išsiaiškinti, ar savivaldybės strateginiuose plėtros planuose ir veiklos planuose yra integruotos priemonės, skatinančios gyventojų įtraukimą priimant sprendimus savivaldoje; parengti rekomendacijas, kaip galima būtų gerinti priemonių, skirtų gyventojų įtraukimui.

Renkant duomenis, kokybiniuose tyrimuose paprastai naudojami stebėjimo, pokalbio, dokumentų rinkimo ir analizės metodai. Kokybinių tyrimų metodologijoje pagrindinė idėja yra kontekstas — fizinė, socialinė ir materialinė aplinka, kurioje vyksta žmonių veikla. Kokybiniu metodu numatomos darbo hipotezės, registruojami visi aplinkos įvykiai ir ypatybės, galintys turėti įtakos nagrinėjamam reiškiniui. Be to, tyrėjas fiksuoja ir savo suvokimus bei emocijas (Kardelis, 2002).

3 lentelė

Molėtų rajono savivaldybės administracijos ir tarybos dokumentai, reglamentuojantys gyventojų įtraukimą į sprendimų priėmimą

Gyventojų į sprendimų priėmimą įtraukimo būdas	Įtraukimo reglamentavimas Molėtų rajono savivaldybės dokumentuose
Apklausa	Tarybos posėdžio datą ir laiką, svarstyti parengtus įregistruotus klausimus kartu su sprendimų projektais, meras (...) ne vėliau kaip prieš 3 darbo dienas iki posėdžio pradžios praneša tarybos nariams, gyventojams, seniūnaičiui, seniūnui, vietos gyventojų apklausos iniciatyvinės grupės atstovui (atstovams), kai svarstomi vietos gyventojų apklausos rezultatai ar klausimai dėl vietos gyventojų apklausai pateikto (pateiktų) klausimo (klausimų), paskelbdamas savivaldybės interneto tinklalapyje (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). <i>Molėtų rajono savivaldybės vietos gyventojų apklausos tvarkos aprašo (2021)</i> tikslas - sužinoti vietos gyventojų nuomonę klausimais, kuriuos savivaldybė sprendžia atlikdama savarankiškas funkcijas, gerinti ryšius su visuomene, skatinti visuomenę dalyvauti tvarkant savivaldybės viešuosius reikalus, stiprinti savivaldybės gyventojų pasitikėjimą savivaldybe. Apklausa organizuoja savivaldybės administracijos direktorius, apklausa inicijuoja ne jaunesni 18 metų gyventojai. Gyventojų apklausos būdai: tiesioginis vietos gyventojų

	nuomonės įrašymas į apklausos dalyvių sąrašo lapus; apklausa elektroninių ryšių priemonėmis savivaldybės interneto svetainėje. Apklausą vykdo mero potvarkiu sudaryta Molėtų rajono savivaldybės vietos gyventojų apklausos komisija. Būtina pateikti savo asmens duomenis, komisija ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po apklausos pabaigos rezultatus pateikia merui. Apklausos rezultatai yra patariamąjo pobūdžio. Apklausas gali teikti rajono savivaldybės taryba ne mažiau kaip ¼ tarybos narių grupės reikalavimu šio reglamento nustatyta tvarka; seniūnai, meras (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). 2021 m. vykdytas administracinių paslaugų elektroniniu būdu teikimas, sukurta nauja savivaldybės internetinė svetainė, sukurta gyventojų pasiūlymų pateikimo ir įgyvendinimo priemonė (įdiegta sistema), tobulinta gyventojų aptarnavimo kokybė, vykdyta gyventojų apklausa siekiant įvertinti saugumo poreikius (<i>Molėtų rajono savivaldybės administracijos 2021 metų veiklos planas (2022)</i>)
Susitikimai su gyventojais	Taryba pasirenka vieną ar kelias bendravimo su gyventojais formas ir būdus: pavienių arba grupės tarybos narių gyventojų priėmimas arba susitikimas su gyventojais; asmenų prašymų nagrinėjimas ir jų aptarnavimas taikant „vieno langelio“ principą decentralizuotu būdu; informacijos teikimas savivaldybės interneto svetainėje www.moletai.lt; tarybos veiklos ataskaitų teikimas gyventojams; tarybos narių susitikimai su gyventojais; vaizdo konferencijos savivaldybės interneto svetainėje. Tarybos narių susitikimams su gyventojais bei gyventojų priėmimui savivaldybės administracija turi parengti patalpas bei darbo vietas (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). Meras kartą per metus, paprastai po mero ir administracijos direktoriaus veiklos ataskaitų svarstymo savivaldybės taryboje, savivaldybės veiklos ataskaitą pristato kiekvienos seniūnijos seniūnaičių ir gyventojų susirinkimuose, taip pat pateikiant ją savivaldybės interneto svetainėje. Susitikimų grafikas skelbiamas savivaldybės svetainėje ir seniūnijų skelbimų lentose. Ataskaitos santrauka pateikiama vietos laikraštyje. Jei dėl nepaprastosios padėties, ekstremaliosios situacijos ar karantino seniūnijos seniūnaičių ir gyventojų susirinkimai negali vykti ataskaita pateikiama savivaldybės interneto svetainėje (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>).
Viešos konsultacijos	2021 m. atliktos 9 apklausos ir konsultacijos su gyventojais, pateikta 30 atsakymų „Klausimų - atsakymų“ dalyje, siųsti laiškai 287 naujienų prenumeratoriams (<i>Molėtų rajono savivaldybės administracijos direktoriaus metinė veiklos ataskaita (2022)</i>).
Peticijos	Peticijas, pateiktas Molėtų rajono savivaldybės institucijoms, nagrinėja Molėtų rajono savivaldybės peticijų komisija, sudaryta tarybos sprendimu. Molėtų rajono savivaldybės peticijų komisija apie peticijos nagrinėjimo vietą ir laiką paskelbia savivaldybės interneto tinklapyje (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). Nuo 2019 m. naujos kadencijos Molėtų rajono savivaldybės tarybos Peticijų komisija nėra gavusi peticijų.
Tarybos posėdžiai	Į tarybos posėdžius gali būti kviečiami savivaldybės kontrolierius, savivaldybės įsteigtų įstaigų, įmonių, bendrovių vadovai ar jų atstovai, savivaldybės teritorijoje esančių valstybės institucijų

	padalinių vadovai arba jų atstovai, seniūnai bei kiti asmenys. Posėdyje dalyvauja savivaldybės administracijos direktorius, su svarstomu klausimu susijusių savivaldybės administracijos struktūrinių padalinių vadovai arba kiti valstybės tarnautojai, seniūnaičiai, jei svarstomi klausimai yra susiję su jų atstovaujama gyvenamosios vietovės bendruomene (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). 2021 m. įvyko 13 savivaldybės posėdžių, kurių metu priimti 279 sprendimai. Taryboje dirba 5 komitetai, kurių posėdžiai tiesiogiai transliuojami savivaldybės internetiniame tinklapyje www.moletai.lt. Peržvelgus susidomėjimą, akivaizdu, kad savivaldybės tarybos posėdžius stebi vidutiniškai 100 – 200 gyventojų, o komitetų – iki 50.
Nevyriausybinių organizacijų, bendruomenių įtraukimas	Šių bendruomenių veiklos yra patikėtos rajono nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių tarybų nariams. Jų veiklas reglamentuoja aprašai, o pagrindinė veikla yra susijusi su didesniu finansavimu, kuris būtinas norint suaktyvinti bendruomenes ir nevyriausybines organizacijas (3 priedas) (<i>Molėtų rajono savivaldybės bendruomeninių organizacijų tarybos nuostatai, 2019</i>; <i>Molėtų rajono savivaldybės nevyriausybinių organizacijų tarybos nuostatai, 2020</i>).
Seniūnaičių įveiklinimas	Esmė - skatinti seniūnaičių ir vietos gyventojų bendradarbiavimą, sudaryti sąlygas seniūnaitijoms įgyvendinti iniciatyvas, susijusias su jų gyvenamosios teritorijos viešųjų poreikių klausimų sprendimu. 2020 m. šioms iniciatyvoms buvo skirta 20 tūkst. eurų iš savivaldybės biudžeto (<i>Molėtų rajono savivaldybės seniūnaitijų bendruomenių viešųjų poreikių ir iniciatyvų projektų, finansuojamų iš savivaldybės biudžeto lėšų, atrankos tvarkos aprašas (2020)</i>
Gyventojų įtraukimas ir iniciatyvos	Rajono savivaldybės misija: kartu su bendruomene kurti kraštą, kuriame patogu gyventi, ieškoti partnerių ir kartu kurti bendrą rezultatą kraštui, kartu su svečiais atsakingai mėgautis krašto gamtos esamais ištekliais. Peržiūrėjus skirtingas rajone vykdomas programas, pasigendama gyventojų įtraukimo jas rengiant, nors į jų rengimą įtraukti atskirų sričių specialistai, įstaigos (<i>Molėtų rajono savivaldybės 2022-2024 metų strateginis plėtros planas (2022)</i>) 2021 m. patvirtintas Molėtų savivaldybės gyventojų apklausos tvarkos aprašas; pritarta Molėtų rajono savivaldybės finansinės paramos jaunoms šeimoms pirmajam būstui įsigyti; dėl Molėtų rajono savivaldybės individualių nuotekų valymo įrenginių statybos išlaidų dalinio kompensavimo tvarkos; dėl Molėtų rajono seniūnaitijų bendruomenių viešųjų poreikių ir iniciatyvų finansavimo iš savivaldybės biudžeto; dėl Molėtų rajono savivaldybės Metų kultūros darbuotojo, Metų medicinos darbuotojo, Metų mokytojo, Metų socialinio darbuotojo vardų suteikimo ir premijų skyrimo nuostatų patvirtinimo (<i>Molėtų rajono savivaldybės mero metinė atskaita (2021)</i>).
Mero priimamasis	Molėtų rajono savivaldybės meras 2 kartus per savaitę po 2 valandas priima gyventojus. Priėmimo valandos skelbiamos savivaldybės internetiniame puslapyje, savivaldybės skelbimų lentoje ir seniūnijų patalpose (<i>Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2022</i>). Gyventojai priimami antradieniais 10 - 12 val., ketvirtadieniais 15 val. - 17 val. (www.moletai.lt).

Apibendrinant Molėtų rajono savivaldybės administracijos ir savivaldybės tarybos veiklą reglamentuojančius dokumentus, galima teigti, kad daugelyje jų yra akcentuojamas gyventojų įtraukimas į bendros politikos formavimą, jos tobulinimą. Svarbiausias dokumentas, kuriuo vadovaujantis dirba savivaldybės meras ir savivaldybės tarybos nariai yra Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, kuriame yra numatomi mero susitikimai su gyventojais, aprašomas tarybos posėdžių organizavimas, išskiriamas ir aiškiai apibrėžtas gyventojų informavimas bei apklausų rezultatų viešinimas.

Labai abstrakčios ir neesminės gyventojų įtraukimo formos išskiriamos savivaldybės administracijos vadovų metinėse ataskaitose, kuriose nėra pateikiami rezultatai. Išskiriamas per metus atliktų apklausų ir viešų konsultacijų skaičius nesigilinant, kokios jos buvo, kiek gyventojų dalyvavo, kaip įvertinti gauti rezultatai.

Iš internetinėje svetainėje paskelbtų nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių tarybų skelbiamų veiklos dokumentų (protokolų), galima daryti prielaidą, kad veikiančios tarybos – bendruomeninių ir nevyriausybinių organizacijų tarybos, darbo taryba, sudaryta spręsti problemų dėl atvykstančių ukrainiečių atvykimo, apgyvendinimo, šeimos taryba yra daugiau patariamąjo pobūdžio, o pagrindinis jų ir vietos valdžios santykis pasireiškia kreipiantis dėl didesnio finansavimo.

2.3. Interviu rezultatų analizė

Tyrimo dalyviai pateikė savo nuomonę dėl gyventojų informuotumo, kaip ir kada rengiami sprendimų projektai, kada į susitikimus atvyksta savivaldybės administracijos vadovai. Išskirtos ir pagrindinės gyventojų įtraukimo formos sprendžiant problemas savivaldoje, pateikta pavyzdžių, kada buvo atsižvelgta į gyventojų siūlymus, pastabas, lūkesčius. Taip pat, informantai dalijosi savo nuomone, kaip būtų galima tobulinti gyventojų įtraukimą formuojant bendrą savivaldybės viešosios politikos procesą.

Informantų buvo prašoma įvardyti, kokias esmines problemas jie mato tiriamojoje savivaldybėje, kokias problemas sprendžiant turi būti įtraukiami gyventojai (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Gyventojų įtraukimą sąlygojančios problemos

Kategorijos	Informantų atsakymai
Prasta kelių infrastruktūra	„Rajono gyventojus ypatingai domina kelių būklė ir jų tvarkymo perspektyvos. Tai yra pagrindinis klausimas, kuris užduodamas rajono valdžios atstovams“ (I1); „...kelių, gatvių, kiemų remonto darbai, viešųjų erdvių įrengimo klausimai, miesto ir rajono centrų infrastruktūros remontas (I4).
Švietimo kokybės užtikrinimas	„Rajone turime turėti labai aukštos kokybės švietimo sistemą, nes šiandien jauni kvalifikuoti žmonės važiuos pas mus gyventi tik jeigu jų vaikams bus užtikrintos kokybiškos švietimo paslaugos“ (I2); „Ugdymo įstaigų mažinimas, ... (I3);
Nepalanki demografinė padėtis	„Manau, rajonų gyventojų skaičiaus mažėjimas“ (I2); didelis nedarbo lygis (I3).
Socialinės ir sveikatos problemos	„... planuojamas seniūnijų optimizavimas mažinant jų skaičių ir jungiant kelias į vieną, eilės laukiančiųjų socialinio būsto,...“ (I3); „Sveikatos priežiūros paslaugos,...“ (I4);

Viešosios erdvės (parkai, paplūdimiai, dviračių takeliai, vaikų žaidimų aikštelės)	„Viešųjų erdvių įrengimo klausimai, miesto ir rajono centrų infrastruktūros remontas (I4).
--	--

Išnagrinėjus pateiktų atsakymų rezultatus, galima teigti, kad visi informantai yra puikiai susipažinę ir išmanantys, kokios yra esminės problemos tiriamojame savivaldybėje, o dalies informantų atsakymai kartojasi – prasta kelių būklė, nepakankamai užtikrintos medicinos paslaugos (I3 ir I4). Taip pat, paminėtas didelis nedarbas, nesutvarkyta miesto viešųjų erdvių (dviračių takai, paplūdimiai, erdvės, skirtos tikslingoms gyventojų grupėms ir jų poilsiui, netinkamai pritaikyta daugiafunkčių aikštelių infrastruktūra) (I4). Informantas I2 pasigenda ir tobulesnės švietimo sistemos. Dalis šių problemų priklauso nuo savivaldybės administracijos bei tarybos, o jas sprendžiant būtina įtraukti ir gyventojus, kuriems ypač aktualus privažiavimas prie gyvenamosios vietos, galimybė praleisti laiką sutvarkytose erdvėse, galimybė vaikus leisti į kokybiškai dirbančias ugdymo įstaigas. I3 informanto teigimu „vienas problemas kelia patys gyventojai, kreipdamiesi į rajono valdininkus, kitos – bendros, kurias sprendžia patys valdininkai pagal jiems suteiktas kompetencijas, dar vienos – šalies lygmenio problemos“.

Galima teigti, kad dalis įvardytų problemų iš dalies priklauso ne nuo vietos savivaldos, bet yra visos šalies problemos. Vis dėlto, vietos valdžia gali skirti didesnę finansavimą perskirstant biudžeto lėšas, kad dalis problemų būtų išspręsta.

Tyrimo dalyvių buvo teirautasi apie problemas įtraukiant gyventojus priimant svarbius sprendimus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Gyventojų įtraukimo problemos

Kategorijos	Informantų atsakymai
Gyventojų pasyvumas	„Gyventojų indėlis į sprendimus nėra didelis (I1); „Visos problemos yra svarbios ir su žmonėmis reikėtų tartis kaip galima daugiau. Tokiu būdu sparčiau ugdytųsi pilietinė visuomenė, o žmonės jaustų, kad nuo jų nuomonės priklauso sprendimai“ (I2).
Gyventojų siūlymus riboja įstatymai	„Žmonės siūlo įvairius sprendimus, tačiau veiksmus reglamentuoja įstatymai (pvz. viešųjų pirkimų) bei finansavimas“ (I1).
Veiklos planų teikimas svarstyti	„Reiktų teikti gyventojų svarstymui savivaldybės rengiamus veiklos planus“ (I1).

Dalis informantų neužsimena, kaip gali gyventojai būti įtraukti į problemų sprendimą, todėl galima daryti prielaidą, kad jie nemano, jog patys žmonės gali kuo nors pagelbėti. Likusieji du informantai teigia, kad gyventojų nuomonė yra labai svarbi, tačiau jų dalyvavimą apriboja veiksniai, kurie įtakoja problemų sprendimą. Tai įstatyminė bazė, per menkas finansavimas (I1). Todėl šiuos atsakymus galima įvardinti kaip vietinės bei respublikinės svarbos, kuomet savivaldybių bei jos gyventojų įtaka gali būti minimali.

Informantų buvo klausiama apie tai, kaip vietos politikai, administracijos vadovai užtikrina gyventojų įtraukimą priimant sprendimus (žr. 6 lentelę).

Gyventojų įtraukimo užtikrinimas

Kategorijos	Informantų atsakymai
Efektyvus informavimas	„Rajono tarybos sprendimų projektai prieš tarybos posėdį yra pateikiami savivaldybės internetiniame puslapyje www.moletai.lt/naujienos“ (I1); „apie vykdomus infrastruktūrinius projektus taip pat skelbiama minimame puslapyje bei seniūnijų skelbimų lentose“ (I1); „Organizuoja susitikimus su gyventojais atskirose seniūnijose, skelbia aktualią informaciją internetinėje svetainėje; Vyksta susitikimai su verslininkais, ūkininkais“ (I3); gyventojai asmeniškai gali kreiptis į administracijos vadovus, kitus savivaldybės darbuotojus, tarybos narius“ (I3); „Manau tam yra sudarytos visos sąlygos“ (I5). „Reikalingas pačių gyventojų aktyvesnis įsitraukimas“ (I5).
Formalios apklausos	„Formaliai yra organizuojamos įvairios apklausos“ (I2); „Susitikinėja su tam tikros srities atstovais (verslas, ūkininkais, sveikatos, kultūros spec.), tačiau tik po ir prieš rinkimus“ (I4).
Gyventojai patys inicijuoja įtraukimą	„Efektyviau yra tai, kad per pastaruosius metus žmonės patys pradėjo kelti problemas ir reikalauti jų sprendimo. Ir valdžia jų klauso“ (I2).
Lojalios valdžiai tarybos	„Neaišku, kaip į juos (gyventojų siūlymus, autorės pastaba) atsižvelgiama, kadangi viešai skelbiama „sausa“ informacija apie tai, kas įvyko“ (I3); „Kuriamos įvairios tarybos, kurių pagalba formuoja patys jiems reikalingus pasiūlymus ir sprendimus. Nes tarybos dažnai yra sudaromos lojalumo principu“ (I4).

Vertinant informantų atsakymus, kaip savivaldybės administracijos darbuotojai įtraukia gyventojus priimant sprendimus, atsakymai labai panašūs. Pusė informantų mano, kad apklausos ar kuriamos tarybos yra formalios, lojalios valdininkams. Dėl to jos vertinamos neigiamai (I2 ir I4). Neaišku, kaip atsižvelgiama į gyventojų pastabas, siūlymus, nors vyksta susitikimai, pokalbiai (I3). Vienas informantas mano, kad aktyviausiai susitikimai su gyventojais vykdomi tik prieš rinkimus (I4). Pusė atsakiusių jų įvardijo internetinę svetainę, kitus būdus, kaip informuojami gyventojai, tačiau iš esmės galima daryti išvadą, kad tiriamojoje savivaldybėje gyventojų įtraukimas yra formalus, esant reikalui ar pačių politikų naudai, o rezultatai neaiškūs, neskelbiami. Todėl šis procesas, informantų nuomone, nėra pakankamai veikiantis, turi būti tobulinamas.

Šio tyrimo dalyvių buvo teiraujamasi, kaip, jų nuomone, gyventojai reaguoja į išsylančias problemas (žr. 7 lentelę).

Gyventojų aktyvumo formos

Kategorijos	Informantų atsakymai
Vieša sprendimų kritika	„Gyventojai daugiausiai komentuoja ir kritikuoja valdžią viešojoje erdvėje – forumuose, asmeninėse socialinėse paskyrose, kreipiasi į vienmandatėje apygardoje dirbantį LR Seimo narį“ (I3); „Vieni dalykiškai, ieškodami sprendimų, teikdami pasiūlymus. kiti vadovaujasi emocijomis“ (I5).
Prašymai, skundai	„Jei kyla neaiškumai ar pasiūlymai gyventojams, jie žodžiu ar raštu kreipiasi į savivaldybės administracijos darbuotojus, seniūnijas, taip pat į atsakingas rajono įstaigas“ (I1); labai dažnai aktyvus reagavimas vyksta socialinėje erdvėje, pvz. Facebook“; „Retais atvejais grupė gyventojų parengia prašymą, kurį teikia savivaldybės administracijai“ (I3). „Rašo kreipimus, skundus. Skambina, informuoja apie esamas problemas“ (I4);
Gyventojų įtaka sprendimams	„Mieste esančios turgavietės prekyautojai raštu nesutiko, kad jų darbo vietos būtų perkeltos į naująjį Molėtų turgų, kuris yra toli nuo miestelio centro. Valdininkai atsižvelgė į šį prašymą ir vietiniai turgaus prekyautojai iki šiol dirba miesto centre. Dar vienas pavyzdys – planas jungti rajone esančias seniūnijas. Tačiau susitikus su Videniškių seniūnijos gyventojais, planas buvo atidėtas keleriems metams“ (I3). „Gyventojai tampa vis labiau aktyvesni ir tai negali nedžiuginti“ (I2);

Atsakant į klausimą apie gyventojų aktyvumą, didžioji dalis tyrimo dalyvių apsiribojo tik formomis ir tik vienas informantas pateikė kelis konkrečius pavyzdžius, kuomet savivaldybės administracija atsižvelgė į gyventojų prašymus (I3). Pagrindinės kreipimosi formos – skundai, prašymai, aktyvios diskusijos socialiniuose tinkluose. Nė vienas informantas neįvardijo, kaip operatyviai yra reaguojama į gyventojų pastabas, siūlymus, lūkesčius, todėl galima daryti prielaidą, kad dažniais atvejais į raštu pateiktus prašymus ar skundus reaguojama per 20 darbo dienų, kaip numatyta Piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo Molėtų rajono savivaldybės administracijoje ir padaliniuose tvarkos apraše, tačiau gali būti atvejų, kuomet reaguojama greičiau ir operatyviau. Todėl akivaizdu, kad gyventojų aktyvumas yra, todėl daug kas priklauso nuo to, ar jie bus išgirsti, ar bus atsižvelgta į jų lūkesčius, nuomones.

Tyrimo dalyvių buvo klausiama apie tai, kaip, jų nuomone, gyventojai yra informuojami apie savivaldybėje planuojamus priimti sprendimų projektus, ir kaip užtikrinamas operatyvus ir savalaikis gyventojų informuotumas apie galimą jų įtraukimą juos rengiant (žr. 8 lentelę).

Gyventojų įtraukimas per informuotumą

Kategorijos	Informantų atsakymai
Informavimas internete, spaudoje	„Tai rajono savivaldybės internetinis puslapis, Facebook paskyra, yra galimybė prenumeruoti savivaldybės naujienas, yra vietinė spauda, informaciją gali perduoti kaimynai, pažįstami“ (E3); „Informuojami savivaldybės internetinės svetainės, facebook paskyros, vietinio laikraščio pagalba“ (I4); „Informacija pateikiama įvairiais būdais, didžioji dalis - internete. Projektai yra viešinami ir galima teikti pastabas“ (I5).
Mero susitikimai su gyventojais	„Vyksta periodiniai mero susitikimai su gyventojais“ (I1); „Žmones prisikviesti į susitikimus yra sunku, manau, kad gyventojams nelabai rūpi savivaldos reikalai“ (I1); „Manau, kad viskas daroma pakankamai formaliai, neturint noro, kad diskusija realiai vyktų“ (I2);
Teikiama formali informacija	„Piktinamasi jau po fakto, kad tas ar anas padaryta blogai, o kai svarstoma, mažai kas domisi ir išsako savo nuomonę“ (I1); grįžtamoji informacija yra nepakankama; „Neaišku, ar gyventojų informavimas yra organizuojamas, kad to reikalauja įstatymai, ar savivaldybės administracija iš tikrųjų suinteresuota, kad kuo daugiau gyventojų žinotų naujienas“ (I3); „Informuojama pagal teisės aktuose nustatyta tvarką ir laiko normą“ (I4).

Aiškinantis, ką tyrimo dalyviai mano apie gyventojų informuotumą, akivaizdu, kad visi informantai žino pagrindines informavimo priemones, tačiau pusė jų mano, kad gyventojai informuojami formaliai arba jau po priimtų sprendimų (I1, I2). Informantas I3 abejoja, kad savivaldybės atstovai yra iš tikrųjų suinteresuoti gyventojų informavimu ir atlieka tai, ką įpareigoja teisės aktai. Analogiška ir informanto I4 nuomonė, kuris jau yra dirbęs tiriamosios savivaldybės mero pavaduotoju ir kurio teigimu, į gyventojų prašymus yra atsakoma teisės aktuose nustatyta tvarka. Todėl galima teigti, kad efektyviausios priemonės yra savivaldybės internetinėje svetainėje ar socialinėje paskyroje teikiama informacija, tačiau ji dažniausiai yra pažintinio pobūdžio, o ne skatinanti gyventojus įtraukti į sprendimų priėmimo procesą. Informanto I1 nuomone, trūksta grįžtamojo ryšio bei akcentuoja gyventojų pasyvumą dalyvauti susitikimuose su rajono valdininkais. Dėl to galima teigti, kad informacijos nepakanka arba ji teikiama neefektingai, nes nesudomina gyventojų, o ilgai trunkantys atsakymai į gyventojų prašymus taip pat didina atskirtį tarp vietos savivaldos atstovų ir gyventojų.

Informantų buvo klausama, kaip, jų nuomone ir turima informacija bei patirtimi, yra užtikrinama, kad gyventojų teikiamos pastabos, siūlymai būtų įtraukti formuojant bendrą rajono savivaldybės politiką (žr. 9 lentelę).

Gyventojų įtraukimo rezultatai

Kategorijos	Informantų atsakymai
Tarybos narių funkcija	„Atsižvelgiant į aktualumą, jie yra svarstomi ir įtraukiami į rajono veiklos planus“ (I1). „Tarybos nariai - gyventojų atstovai. Per juos galima teikti siūlymus. Taip pat patys gyventojai gali teikti tiesiogiai. Taip pat mero susitikimuose su gyventojais (I5).
Biurokratiniai trukdžiai	„Į gautus pasiūlymus ar prašymus pareiškėjams yra atsakoma įstatymų numatyta tvarka“ (I1).
Įtraukimas per konkrečias problemas	„Tikrai patyriau, jog kai žmonės viešai atkreipia dėmesį į kokią nors jiems aktualią problemą, valdžia reaguoja gana operatyviai“ (I2). „Dažniausiai gyventojai tampa aktyvūs, kai iškyla konkrečių problemų“ (I3).
Valdžios nesuinteresuotumas	„Užtikrinti visų pasiūlymų įgyvendinimą nėra visiškos galimybės“ (I1); „Neaišku, kaip atsižvelgiama ir ar iš viso atsižvelgiama. To neįpareigoja ir rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, kuriame yra tik rekomendacija politikams atsižvelgti į gyventojų siūlymus“ (I3); „Būtų aiškiau, jei savivaldybės administracijos atstovai viešai pateiktų informaciją, koks gyventojų aktyvumas vienu ar kitu klausimu, tačiau iki šiol to nėra“ (I3); „Užtikrinama nėra, patinkančius pasiūlymus įtraukia į strateginius planus, o nepatinkančių – neįtraukia (I4).

Klausimas apie gyventojų įtraukimo užtikrinimą priimant sprendimus savivaldybėje yra vienas iš svarbiausių, kadangi tiesiogiai susijęs su šio baigiamojo bakalauro darbo tema. Tačiau gautų atsakymų analizė leidžia daryti prielaidą, kad užtikrinimas nėra pakankamas, nes tik vienas iš tyrimo dalyvių teigia, kad valdžia operatyviai reaguoja (I2), o likusieji informantai mano, kad užtikrinimo visiškai nėra, renkamasi pagal valdininkams palankius siūlymus, nėra viešinimo, kaip atsižvelgiama į gyventojų siūlymus, pastabas. Tai gali sąlygoti tiriamosios savivaldybės gyventojų abejingumą arba nepasitikėjimą savo vietos valdininkais, kas sumažina galimybes ir siekius dalyvauti kuriant bendrą rajono politinį procesą.

Baigiamojo bakalauro darbo autorei buvo aktualu išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyviai įsivaizduoja gyventojų įtraukimo į priimamus sprendimus savivaldybėje tobulinimo galimybes (žr. 10 lentelę).

Gyventojų įtraukimo tobulinimo galimybės

Kategorijos	Informantų atsakymai
Trūksta viešinimo, bendravimo	„Reikia daugiau neformalaus tiesioginio bendravimo“ (I2); „Meras po kiekvieno tarybos posėdžio turėtų supažindinti gyventojus su priimtais sprendimais ir juos paaiškinti“ (I4).

Galimi įtraukimo būdai	„Galima taikyti apklausų metodus, aktualiausių sprendimų teikimą socialinėje erdvėje, vystant diskusijas“ (I1); „Gal vertėtų pagalvoti apie mini „referendumų“ svarbiausiais bendruomenių gyvenimo klausimais, organizavimą“ (I2); „Galima būtų paskelbti konkursą aktyviausio piliečio, tuomet gyventojai taptų aktyvesni“ (I3); „Organizuoti gyventojų susitikimus su savivaldybės vadovais nuotoliniu būdu“ (I4); „Pasitarimai su gyventojais turėtų vykti ne tik savivaldybės salėje bet ir vietose (prie gyvenamųjų namų, parkų) ten kur reikia spręsti problemą“ (I4).
Gyventojų aktyvumo stiprinimas	„Gali būti, kad ir patys gyventojai nėra aktyvūs, jiems nepriimtina skaityti ir vertinti didelės apimties sprendimų projektų, todėl turi būti surasta galimybė, kaip pateikti projektus aiškiai ir neišsiplečiant“ (I3); „Edukuoti gyventojus, didinant jų pačių aktyvumą“ (I5). „Norint, kad gyventojai būtų įtraukiami į savivaldybės reikalų sprendimą, jie patys turi būti labai aktyvūs“ (I1);
Teorinis įtraukimas	„Turi būti viešinimas ne tik apie tai, kas vyks, bet gyventojai turi būti kviečiami dalyvauti rengiant, o ne jau parengus projektus. Todėl šioje savivaldybėje gyventojų įtraukimas yra daugiau teorinis“ (I3).

Informantai, pateikdami ne vieną aktualų siūlymą dėl gyventojų įtraukimo į savivaldybės sprendimų priėmimo proceso tobulinimo galimybes, pripažino, kad tą daryti būtina, nes iki šiol įtraukimas yra daugiau teorinio pobūdžio (I3). Tyrimo dalyvių siūlymai – organizuoti neformalius susitikimus su gyventojais, meras turėtų paviešinti savivaldybės tarybos priimamus sprendimus, susitikimai su gyventojais turi vykti vietoje, kur sprendžiamos aktualios gyventojams problemos, siūlyta metų gale įvertinti aktyviausius gyventojus tokiu būdu paskatinant ir kitus aktyviau domėtis savo gyvenamojoje teritorijoje vykstančiais politiniais, ekonominiais procesais. Taip pat, siūloma organizuoti su gyventojais ir nuotolinius susitikimus, tačiau vargu ar toks būdas būtų efektyvus, galbūt, nebent karantino ir nuotolinio darbo metu.

Tyrimo dalyvių teirautasi, ar gyventojų įtraukimas į savivaldybės sprendimus vykdomas priklausant nuo esamos valdžios ir jos požiūrio, ar tik laikantis teisės aktų nustatytą tvarką (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Gyventojų įtraukimas politiniu požiūriu

Kategorijos	Informantų atsakymai
Teisės aktų laikymasis	„Be abejo, daugumą lemia žmogiškasis faktorius, tačiau nepažeidžiant teisės aktų“ (I1). „Laikantis teisės aktų. Ir norint pasiūlyti savo variantą. Įkalbėti žmones“ (I4); „Tai neturi nusižengti galiojantiems teisės aktams“ (I5).
Formalus valdžios požiūris	„Taip, gyventojų įtraukimas priklauso nuo to, kas yra valdžioje“ (I3); „šiuo metu dabartinės valdžios veiksmai nagrinėjamu klausimu yra daugiau teoriniai, o ne praktiškai įgyvendinami“ (I3). „Manau, kad didžioji dalis vyksta tiesiog formaliai vykdant įstatymų reikalavimus“ (I2);

Gyventojų aktyvumas	<i>„Kai žmonės parodo aktyvumą, vyksta ir realios diskusijos – tai džiugina“ (I2).</i>
Sektinas savivaldybių pavyzdys	<i>„Gyventojų įtraukimo procesą būtina tobulinti, galbūt, peržvelgiant, kaip šis procesas organizuojamas kitose savivaldybėse“ (I3).</i>

Apibendrinant informantų nuomones šiuo klausimu, akivaizdu, kad daugeliu atvejų gyventojų įtraukimo efektyvumas priklauso nuo to, kas yra valdžioje (I3), o taip pat ir laikantis teisės aktų, siekiant įtikinti gyventojus, kad politikų nuomonė yra teisinga (I4). Informanto I2 nuomone, taip pat pripažįsta, kad didžioji dalis sprendimų priimami formaliai įtraukiant gyventojus, nes būtina laikytis teisės aktų reikalavimų. Vienas informantas pateikė siūlymą susipažinti su kitų šalies savivaldybių vykdomu gyventojų įtraukimo į sprendimo priėmimo procesu (I3). Todėl galima daryti prielaidą, kad tiriamojoje savivaldybėje daugeliu atvejų aktyvūs turi būti patys gyventojai, kadangi vietos savivaldos atstovai dirba pagal teisės aktų nustatytą sistemą ir tik formaliai fiksuoja, kad siekia įtraukti gyventojus priimant sprendimus.

Informantų buvo klausama, kaip, jų nuomone, turi būti užtikrinamas „grįžtamas ryšys“ – patys gyventojai žinotų, ar į jų siūlymus kreipiamas dėmesys (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Grižtamojo ryšio užtikrinimas

Kategorijos	Informantų atsakymai
Nuolatinis informavimas	<i>„Manau, kad valdžia tiesiog turėtų informuoti“ (I2);</i> <i>„Tai turi būti skelbiama viešai, neįvardijant asmens pavardės, pats gyventojas ar gyventojai gali būti informuojami raštu, kaip atsižvelgta į jų siūlymus ar pastabas“ (I3);</i> <i>„Nuolatos informuoti žmones apie jų pasiūlymų įgyvendinimą“ (I4).</i>
Seniūnų ir seniūnaičių aktyvumas	<i>„Aktyvesni turėtų būti seniūnaičiai“ (I1);</i> <i>„Įpareigoti seniūnus ir seniūnaičius informuoti gyventojus apie tokias galimybes“ (I4).</i>
Gyventojų aktyvumo viešinimas	<i>„Dalinis grįžtamas ryšys vyksta administracijos darbuotojų susitikimų su gyventojais metu, atsakymų pateikimu į pasiūlymus“ (I1);</i> <i>„Gali būti renkamas aktyviausias gyventojas, kuriam metų gale įsteigiamas prizas“ (I3);</i> <i>„Sukurti Aps'ą kur kiekvienas žmogus galėtų parašyti informaciją apie problemą“ (I4);</i> <i>„Manau, pačiam gyventojui pirmiausia turi būti svarbu domėtis jo pasiūlymo tolimesne eiga“ (I5).</i>
Trūksta informacijos	<i>„Grįžtamas ryšys nėra pakankamas“ (I1).</i>

Tyrimo dalyvių buvo klausama apie grįžtamąjį ryšį – kaip gyventojai turėtų būti informuojami, ar į jų siūlymus atsižvelgta. Dauguma informantų teigė, kad aktyvesni turi būti seniūnai, seniūnaičiai, kadangi iki šiol grįžtamas ryšys nepakankamas (I1). Informantas I3 siūlė metų gale paskelbti viešai apie aktyviausius piliečius, I5 manymu, turi patys gyventojai domėtis apie

jų prašymų ar siūlymų tolesnę eigą. Galima daryti prielaidą, kad aktyvių gyventojų viešinimas, kurio dabar labai trūksta, būtų kaip vienas iš paskatinimo būdų domėtis tuo, kas vyksta jų gyvenamojoje savivaldybėje. Tačiau turi būti aktyvūs ir vietos savivaldos atstovai, ir patys gyventojai.

Apibendrinus tyrimo dalyvių atsakymus ir atlikus jų analizę, paaiškėjo pagrindinės Molėtų rajono savivaldybės problemos, kurias, galimai, padeda išsiaiškinti ir gyventojai. Dalis informantų neigiamai vertina organizuojamas apklausas, pasigenda pačių gyventojų aktyvumo sprendžiant problemas ar pateikiant savo nuomonę. Verta suabejoti ir rajono savivaldybėje veikiančių tarybų veikla, kurias sudaro skirtingų grupių atstovai. Jos įvardijamos kaip lojalios politikams, yra patariamojo pobūdžio.

Anot tyrimo dalyvių, gyventojų įtraukimo procesas vykdomas nepažeidžiant įstatymų, o į klausimus ar prašymus atsakoma teisiniuose aktuose nustatyta tvarka. Gyventojai yra informuojami pakankamai, tačiau nesigilinama, ar informacija yra savalaikė, suprantama, ar gyventojams ji aktuali.

Siūlydami gyventojų įtraukimo, priimant sprendimus savivaldoje, gerinimą, informantai siūlo gyventojams būti aktyviems, sukurti bendrą internetinę platformą, kurioje gyventojai išdėstytų problemas, lūkesčius, organizuoti aktyviausių piliečių konkursus.

IŠVADOS

1. Išanalizavus sumanųjį viešąjį valdymą pastebima, kad mažėja atskirtis tarp valdininkų ir gyventojų, pastarieji vis aktyviau įtraukiami formuojant viešąją politiką, priimant sprendimus vietos savivaldos kontekste. Šio proceso dalyviai yra aukščiausios valdžios pareigūnai, vietos savivaldos atstovai ir piliečiai, kurių įtrauktis į viešąją politiką yra neabejotinas demokratijos didinimo garantas, galimybė gyventojams ne tik siūlyti ar teikti pastabas, bet ir prižiūrėti, kaip dirba jų išrinkti vietos politikai. Gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą užtikrinimas turi būti vietos politikų pastangos sudominti bei vadovaujantis planavimo dokumentais, įstatymine baze, įgyvendinti įtraukimo procesą praktiškai.
2. Vienas pirminių žingsnių, kaip efektyviai įtraukti gyventojus formuojant viešąją politiką yra tinkamas ir savalaikis informavimas. Pagrindiniai informavimo būdai yra informacijos skelbimas savivaldybių internetinėse svetainėse, socialinėse paskyrose, vietinės žiniasklaidos priemonės. Teoriškai informuotumo formų yra nemažai, o vadovaujantis sumaniuoju viešuoju valdymu, ypač svarbios tampa informacinės technologijos. Galima daryti išvadą, kad kiekviena savivaldybė turi taikyti tas informavimo priemones, kurios prieinamiausios vietos gyventojams. Atsižvelgiant į senėjančią visuomenę, ypatingai svarbūs gali būti vietos spaudos leidiniai, kadangi ne visi vyresnio amžiaus gyventojai naudoja internetu.
3. Esminės gyventojų įtraukimo, formuojant vietos politiką, formos yra apklausa, susitikimai su savivaldybių administracijų vadovais, dalyvavimas rinkiminėse kampanijose bei balsuojant už patinkančius kandidatus, kuriant rinkiminius komitetus, dalyvaujant viešuose svarstymuose, viešose konsultacijose. Dalyvavimas apklausoje turi būti aiškiai apibrėžtas, o rezultatai skelbiami viešai. Vangus dalyvavimas rinkimuose reiškia, kad gyventojai nepasitiki politikais, partijomis, kas gilina atskirtį tarp šių sluoksnių ir gali vėliau įtakoti gyventojų nepasitikėjimą vietos valdžios atstovais. Gali būti, kad efektyviausios formos yra individualūs susitikimai su valdžios atstovais ar atskirų bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų susitikimai su savivaldybių administracijų vadovais.
4. Išanalizavus Molėtų rajono savivaldybės planavimo dokumentus bei pasitelkus įstatymus, kuriuose apibrėžiama vietos viešoji politika, apžvelgus savivaldybės administracijos vadovų ataskaitas, apklausų, seniūnaičių veiklos skatinimo aprašus, akivaizdu, kad visuose dokumentuose yra reglamentuotas gyventojų įtraukimas į viešosios politikos formavimą. Tačiau trūksta informacijos apie atliekamas apklausas, jų rezultatus, o savivaldybės tarybos veiklos reglamente numatoma, kad į gyventojų siūlymus gali būti atsižvelgta. Tai reiškia, kad gyventojų siūlymai ir pastabos yra tik rekomenduojamojo pobūdžio, kas gali sumažinti gyventojų susidomėjimą vietos savivaldoje vykstančiais procesais.
5. Atlikus tyrimo analizę, galima daryti šias išvadas:
 - Absoliučiai visi tyrimo dalyviai pasigenda gyventojų aktyvumo, tačiau išsamiau nepaaiškina, kodėl taip yra;
 - Dalis informantų mano, kad apklausa ar kitos gyventojų įtraukimo formos (tarybų kūrimas) yra tik formalus veiksnys, o į nevyriausybinių organizacijų ir bendruomeninių organizacijų tarybas priimami gyventojai, kurie lojalūs valdininkams ir priima jiems tinkamus sprendimus;
 - Pagrindinėmis gyventojų įtraukimo formomis tyrimo dalyviai įvardija apklausas, susitikimus su savivaldybės administracijos vadovais, individualius susitikimus, prašymų ar skundų teikimą, o informavimo priemonės, anot tyrimo dalyvių, yra savivaldybės internetinė svetainė, socialiniai

tinklai, vietinė spauda, informaciniai stendai, savivaldybės tarybos posėdžių transliacijos. Daroma išvada, kad galimybės įtraukti gyventojus yra efektyvios, bet nesuinteresuoti patys gyventojai;

- Dalis tyrimo dalyvių teigia, kad besikreipiantys gyventojai atsakymo gali sulaukti laikantis teisės aktų, tai yra per 20 darbo dienų. Todėl galima teigti, kad dauguma jų dirba biurokratiniais principais – nėra suinteresuoti operatyviai atsakyti ir spręsti gyventojams aktualią problemą, o reikiamu momentu nesulaukę atsakymo į prašymus ar iškilusias problemas gyventojai, nusivilia valdininkais, kas mažina jų aktyvumą;
- Siūlydami gyventojų įtraukimo, formuojant viešąją politiką, tobulinimo galimybes, tyrimo dalyviai įvardija aktyviausių gyventojų konkurso paskelbimą, bendros internetinės platformos sukūrimą, kurioje gyventojai galėtų dėstyti savo problemas, turi būti efektyvesnis savivaldos sprendimų projektų viešinimas ir grįžtamojo ryšio gyventojams užtikrinimas, kad gyventojai žinotų, jog į jų siūlymus atsižvelgta.

REKOMENDACIJOS

Molėtų rajono savivaldybės administracijai

1. Stiprinti gyventojų pasitikėjimą vietos valdžia tuo, kad jie gali įtakoti rengiamus sprendimus. Būtina viešai informuoti, kokios gyventojų teisės ir galimybės sprendžiant klausimus ir problemas savivaldoje.
2. Savivaldybės atstovai turi ne tik nuolat teikti informaciją, kuri būtų lengvai prieinama gyventojams, bet ir skleisti gerąją savivaldybės ir gyventojų bendradarbiavimo patirtį.
3. Turi būti peržiūrimi savivaldybės planavimo dokumentai ir juose aiškiai reglamentuojamas privalomas gyventojų siūlymų ar pastabų įtraukimas rengiant sprendimų projektus;
4. Susitikimai su gyventojais turi būti operatyviai viešinami, pristatomos išsakytos problemos ir užtikrinamas kuo greitesnis jų sprendimo būdas.

Molėtų rajono savivaldybės tarybai

5. Būtina siūlyti savivaldybės atstovams išsiaiškinti gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą trūkumus ir problemas ir pagal tai parengti konkrečias gyventojų įtraukimo strategijas. Tai tiesioginiai susitikimai su gyventojais, informavimas apie rengiamus sprendimų projektus.
6. Tarybos nariai turi aktyviai susitikinėti su rinkėjais ir išklausti jų problemas, o ne tik apsiriboti pasiruošimui posėdžiams.

Molėtų rajono savivaldybės gyventojams

7. Būtina skatinti seniūnijų atstovų ir seniūnaičių bei bendruomenės atstovų bendras veiklas, stiprinant seniūnų pasitikėjimą seniūnaičiais, užtikrinant finansavimą, kadangi seniūnaičiai, bendruomenių centrų vadovai veikia visuomeniniais pagrindais.
8. Gyventojai turi būti aktyvesni tiesiogiai kreipdamiesi į rajono valdininkus, o ne tik gvildinti problemas viešojoje erdvėje. Tam gali padėti aktyviausio piliečio rinkimai, svarbiausių gyventojų įžvalgų, siūlymų konkursas, susitikimai su gyventojais ne tik prieš rinkimus.

LITERATŪRA

Mokslinė literatūra

1. Apie galimybes dalyvauti viešajame valdyme ir žmogaus teises. Mokomoji priemonė (2018). Projektas „Piliečiai kartu“, Vilnius.
2. Aurylaitė, I. (2017). Vietos valdžios ir piliečių interakcija socialiniame tinkle "Facebook": Lietuvos savivaldybių atvejis. *Informacijos mokslai*, 78.
3. Astrauskas, A. (2003). Vietos savivaldos samprata ir savivaldybės institucinė struktūra. Mokomasis leidinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
4. Bastys, V. (2006). Piliečių dalyvavimo formos Marijampolės apskrities savivaldybėse. Vilnius: Žemės ūkio universitetas.
5. Bileišis, M., Gudelis, D., Smalskys, V., ir kt. (2015) Viešojo administravimo teorijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
7. Bučaitė – Vilkė, J. (2019). Interesų grupių dalyvavimas ir įsitraukimas vietos lygmeniu: ar savivaldybių bendradarbiavimas gali būti demokratiškas? *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 10 (1).
8. Bučaitė – Vilkė, J., Žilys, A. (2016). Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 7 (1).
9. Buškevičiūtė, J. (2014). Sumaniojo viešojo valdymo koncepcijos paieškos: skirtingų teorinių prieigų kritinė analizė. *Viešojo politika ir administravimas. Mokslo darbai* 12 (2): 359–371.
10. Buškevičiūtė, J., Raipa, A. (2010). Šiuolaikinių sprendimų rengimas viešajame sektoriuje. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 34, p. 21–31.
11. Dahl, R. (2006). On Political Equality. New Haven, CT: Yale University Press.
12. Dahl, V., Stattin, H. (2015). Beyond the limits: involvement in illegal political activities. *European Political Science Review*, 8:1, 125–145.
13. Domarkas, V. (2004). Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 4.
14. Dvorak, J. (2009). Piliečių dalyvavimo viešajame administravime iniciatyvų vertinimas: savivaldybių tarnautojų požiūris. Vilnius.
15. EPBO viešojo valdymo apžvalgos. (2015). *Lietuva: atviro ir įtraukiančio politikos formavimo skatinimas*.
16. Gaulė, E. (2014). Sumanus viešasis valdymas: samprata ir dimensijos. *Viešojo politika ir administravimas*, 13 (3), 372–385.
17. Jonikaitė, E., Juknevičienė, V., Mikolaitytė, J. (2016). Naujojo viešojo valdymo transformacija: sumanumo dimensija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (38), 39–48.
18. Jucevičius, R. (2014). Sumaniojo miesto vystymo strateginės dimensijos. *Viešojo politika ir administravimas*, 13 (3), 427–441.
19. Implementing citizens participation in decision making at local level, 2013.
20. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex.
21. Leatherman, J., Howell, M. (2000). Meaningful input to public policy: citizen participation strategies, publikacijų serijoje „Keeping on track: Strategies for dealing with controversial public policy“. Kansas state university.
22. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. (2013). *Spręskite patys*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
23. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. (2010). *Savivaldybių administracijų struktūrų analizė. Studija*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija. 2015 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų rinkimai. Rinkimų komisijos sąrašai. Prieiga internete: <http://www.vrk.lt>.
25. Miežanskienė, R. (2013). Petijijos teisės instituto taikymo aspektai Lietuvoje: patirtis ir tendencijos. *Viešojo politika ir administravimas*, T. 12, Nr. 3 /, p. 442–454.
26. Novelskaitė, A., Pučetaitė, R. (2018). Visuomenės pasitikėjimas valstybės tarnybos įstaigomis ir tarnautojais Lietuvoje: reprezentatyvios šalies gyventojų apklausos rezultatai. *Viešojo politika ir administravimas*, T. 17, Nr. 1, p. 126-140.
27. Parsons, W. (2001). Viešojo politika. Vilnius: Eugrimas.
28. Pilietinės visuomenės institutas. (2016). *Rekomendacijos dėl visuomenės dalyvavimo viešųjų sprendimų priėmimo skatinimo*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas.

29. Pivoras, S., Visockytė E. (2011). Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas. *Viešojo politika ir administravimas*. Nr. 1.
30. Quick, K., Feldman, S. M. (2011). Distinguishing Participation and Inclusion. *Journal of Planning Education and Research*. 31(3): 272–290.
31. Smalskys, V., Šilinskytė, A. (2016). Visuomenės įtraukimas į Lietuvos vietos savivaldos valdymą duomenų atvirumo kontekste. *Viešojo politika ir administravimas*, T. 15, Nr. 4, p. 641–656.
32. Smalskys, V. (2010). Viešojo administravimo modernizavimo priežastys ir tendencijos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
33. Spurga, S. (2012). Demokratija ir pilietinė visuomenė nacionalinėse valstybėse ir Europos Sąjungoje: Vidurio ir rytų Europos demokratizacija: Vilnius.
34. Stone, D. (2004). Viešosios politikos paradoksai: Sprendimų priėmimo menas politikoje. Vilnius: Eugrimas.
35. Stračinskienė, L. (2004). Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje. Pilietinės visuomenės institutas. http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Pilieciu_Dalyvavimo_Galimybes_Priimant_Sprendimus.pdf. Žiūrėta: 2022 – 03 – 02.
36. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
37. Vaidelytė, E., Žilinskas, D., Rauleckas, R. (2016). Piliečių įtrauktis į viešąjį valdymą teorinės apibrėžtys. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, (16).
38. Vaitiekūnas, V., Sujetaitė, D., Grigaitė – Mockevičienė, S. (2020). Lietuvos regionų būklė ir Savivaldybių savarankiškumo apimtis: esamos situacijos analizė. *Kurk Lietuvai*.
39. Valackienė, A., Žalnieriūnienė, E. (2015). Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė. *Tiltai*, 2, 21–38.
40. Valstybės ilgalaikės raidos strategija. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?>
41. Viešosios konsultacijos. Prieiga per internetą: <https://epilietis.lrv.lt/apie-viesasias-konsultacijas>.
42. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai, principai ir metodai. Vilnius.

Dokumentai

43. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2022) Vilnius.
44. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. (2012). Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska>.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. (2014). *Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos 2010 – 2013 m.*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas.
46. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. (2020). *2020 m. tyrimo gyventojų pasitikėjimas valstybės ir savivaldybių įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas. Ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija.
47. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymo NR. I-533 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 26, 27, 29, 32, 321, 33, 351, 53 straipsnių ir devintojo skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 151 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2016).
48. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas (2002). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884?jfwid=1ack7lgdu4>
49. Molėtų rajono savivaldybės bendruomeninių organizacijų tarybos nuostatai, 2019. Prieiga per internetą <https://www.moletai.lt/go.php/lit/Nevyriausybinu-organizaciju-taryba>.
50. Molėtų rajono savivaldybės nevyriausybinų organizacijų tarybos nuostatai, 2020).
51. Molėtų rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas (2022). Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a02df3507c6111eb9fc9c3970976dfa1?jfwid=1ack7lgdx>
52. Molėtų rajono savivaldybės mero metinė ataskaita (2021). Prieiga per internetą [file:///C:/Users/User/Downloads/ataskaita%20\(3\).pd](file:///C:/Users/User/Downloads/ataskaita%20(3).pd).
53. Molėtų rajono savivaldybės administracijos direktoriaus metinė veiklos ataskaita (2022). Prieiga per internetą <https://www.moletai.lt/go.php/lit/Direktorius>.
54. Molėtų rajono savivaldybės 2022-2024 metų strateginis plėtros planas (2022). Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e507cc70800811ec993ff5ca6e8ba60c>.
55. Molėtų rajono savivaldybės administracijos 2021 metų veiklos planas (2022). Prieiga per internetą <https://www.moletai.lt/go.php/lit/Planavimo-dokumentai>.
56. Molėtų rajono savivaldybės vietos gyventojų apklausos tvarkos aprašas (2021).
57. Molėtų rajono savivaldybės seniūnaitijų bendruomenių viešųjų poreikių ir iniciatyvų projektų, finansuojamų iš savivaldybės biudžeto lėšų, atrankos tvarkos aprašas (2020).

PRIEDAI

1 priedas

Duomenys apie informantus

Įstaigos pavadinimas	Išsilavinimas	Simbolis
Videniškių seniūnas	Aukštasis universitetinis	I1
Tarybos narys	Aukštasis universitetinis	I2
LR Seimo nario patarėjas	Aukštasis universitetinis	I3
„Molėtai kartu“ pirmininkas	Aukštasis universitetinis	I4
Alantos seniūnas	Aukštasis universitetinis	I5

Klausimai informantams

Problemos

1. Kokios, Jūsų nuomonės, yra esminės problemos Molėtų rajono savivaldybėje, į kurių sprendimą būtina įtraukti ir vietos gyventojus?
2. Kaip vietos politikai, administracijos vadovai užtikrina gyventojų įtraukimą priimant svarbius sprendimus?
3. Kaip patys gyventojai reaguoja į iškylančias problemas savivaldybėje?

Gyventojų informavimas, įtraukimo būdai

4. Kaip, Jūsų nuomone, gyventojai yra informuojami apie savivaldybėje planuojamus priimti sprendimų projektus, ir kaip užtikrinamas operatyvus ir savalaikis gyventojų informuotumas apie galimą jų įtraukimą juos rengiant?
5. Kokios gyventojų įtraukimo į savivaldybės sprendimus formos?
6. Kaip yra užtikrinama, kad gyventojų teikiamos pastabos, siūlymai būtų įtraukti formuojant bendrą rajono savivaldybės politiką?

Grižtamasis ryšys ir tobulinimas

7. Kaip, Jūsų nuomone, tiriamojoje savivaldybėje būtų galima tobulinti gyventojų įtraukimą priimant sprendimus?
8. Jūsų nuomone, gyventojų įtraukimas į savivaldybės sprendimus vykdomas priklausant nuo esamos valdžios ir jos požiūrio, ar tik laikantis teisės aktų nustatytų tvarkų?
9. Kaip, Jūsų nuomone, turi būti užtikrinamas „grįžtamasis ryšys“ – patys gyventojai žinotų, ar į jų siūlymus kreipiamas dėmesys?

MOLĖTŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ TARYBOS IR BENDRUOMENINIŲ ORGANIZACIJŲ TARYBOS

JUNG TINIO POSĖDŽIO PROTOKOLAS

2022-02-07 Nr.V4-4

Molėtai

Posėdis įvyko 2022 m. vasario 7 d. 15 val. nuotoliniu būdu.

Posėdžio pirmininkė – Vaida Saugūnienė.

Posėdžio sekretorius – Gintautas Matkevičius.

Dalyvavo: Molėtų rajono savivaldybės nevyriausybinių organizacijų tarybos (toliau - NVOT) nariai – Marytė Baliūnaitė, Algimantas Čiža, Neringa Tūblienė, Vladimiras Suchodumcevas, Violeta Urbanavičienė, Dalia Žygeliene. Molėtų rajono savivaldybės bendruomeninių organizacijų tarybos (toliau - BOT) nariai – Dalia Žygeliene, Marija Ažubalienė, Vanda Korolkovienė, Kristina Pumputienė, Virginija Pusvaškienė, Valentinas Stundys, Žydrūnė Vaidachovičienė.

SVARSTYTA. Dėl 2022 m. Molėtų rajono savivaldybės biudžeto projekto.

NVOT ir BOT nariams buvo išsiųstas 2022 m. Molėtų rajono savivaldybės biudžeto projektas. V. Saugūnienė pristatė biudžeto projektą posėdžio dalyviams. Biudžeto projekte Nevryiausybiinių organizacijų veiklos rėmimo ir jaunimo užimtumo skatinimo finansavimui numatyta 13 tūkst. eurų.

Posėdžio dalyviai kviečiami teikti pastabas dėl 2022 m. Molėtų rajono savivaldybės biudžete numatyto Nevryiausybiinių organizacijų veiklos rėmimo ir jaunimo užimtumo skatinimo finansavimo. V. Saugūnienė pasiūlė kreiptis į Molėtų rajono savivaldybės administraciją, kad Nevryiausybiinių organizacijų veiklos rėmimo ir jaunimo užimtumo skatinimo finansavimas būtų didinamas iki 17 tūkst. eurų. V. Stundys pasiūlė finansavimą didinti iki 20 tūkst. eurų.

Diskutuota dėl priežasčių, kodėl reikėtų didinti nevryiausybiinių organizacijų veiklos finansavimą. Pagrindinės nevryiausybiinių organizacijų veiklos finansavimo didinimo priežastys:

1. Įvertinus kainų didėjimą ir paslaugų brangimą, nevryiausybinės organizacijos susidurs su veiklų įgyvendinimo ir patalpų išlaikymo sunkumais.

2. Iki šiol projektams finansuoti skirtos lėšos tenkino 30 proc. viso poreikio. Jei nebus didinamos išlaidos projektų finansavimui, 2022 m. tebus galima finansuoti tik 20 proc. poreikio, išaugusio dėl kainų didėjimo ir paslaugų brangimo.

3. 2022 m. neplanuojama finansuoti kultūrinės veiklos per seniūnijas, todėl didžioji dalis naštos tenka bendruomeninėms organizacijoms, vykdant kultūrinės veiklas kaime.

4. Kasmet didėja poreikis tiksliniams nevryiausybiinių organizacijų projektams (projektų kofinansavimas, draudimas, pastatų išlaikymas), proporcingai mažėja lėšos organizacijų veikloms finansuoti. Nepadidinus lėšų nevryiausybiinių organizacijų projektų finansavimui, truks lėšų kofinansavimui. 2021 m. NVO projektų finansuota už 17250 eurų (iš jų net 7700 eurų sudarė tikslinių projektų finansavimas).

5. NVO veikla paremta savanorystės principais, kurie pandemijos laikotarpiu ženkliai prisideda prie Covid-19 pasekmių suvaldymo ir yra ypač reikšminga siekiant padėti socialiai pažeidžiamiems žmonėms. Todėl būtina stiprinti nevryiausybinės organizacijas, užtikrinti jų veiklų tęstinumą, skiriant joms pakankamą finansavimą.

D. Žygeliene pritarė V. Stundžio siūlymui finansavimą didinti iki 20 tūkst. eurų ir pasiūlė už tai balsuoti.

BALSAVO: „už“ – 14; „prieš“ – nėra; „susilaikė“ – nėra.

NUTARTA: Kreiptis į Molėtų rajono savivaldybės administraciją padidinti 2022 m. Molėtų rajono savivaldybės biudžete Nevryiausybiinių organizacijų veiklos rėmimo ir jaunimo užimtumo skatinimo finansavimą iki 20 tūkst. eurų.

Posėdžio pirmininkė

Vaida Saugūnienė

Posėdžio sekretorius

Gintautas Matkevičius